

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Čakarević

**Regeneracija ruske narodne zavesti pod taktirko
Vladimirja Putina**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Čakarević

Mentor:izr. prof. dr. Vlado Miheljak

**Regeneracija ruske narodne zavesti pod taktirko
Vladimirja Putina**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

REGENERACIJA RUSKE NARODNE ZAVESTI POD TAKTIRKO VLADIMIRJA PUTINA

Narodna zavest se je tako v caristični kot v sovjetski dobi istovetila z razvojem in krepitvijo ruske države in posledično prevzemala imperijski značaj. Ko pa se je Rusija po razpadu Sovjetske zveze znašla gospodarsko na tleh, je državo zajela narodna otplost. Ruski narod je v razmahu vsesplošne krize izgubil zavedanje lastnega položaja v državi, česar med svojim vladanjem ni zmozel preprečiti niti Boris Jelcin. S prihodom Vladimirja Putina, ki se je samooklical za tipični produkt sovjetske patriotske vzgoje, na oblast, so se Rusi nadejali novega vetra v gospodarski ter družbeni sferi. Čeprav se je nagibal k skrivnostnosti in sumničavosti do družbe, se ga je hitro oprijel sloves človeka, ki pomeni upanje za novo, samozavestno Rusijo. Tekom svojega mandata se je bil primoran soočiti z mnogoštevilnimi pretresi, ki pa so ga privedli do spoznanja, da se velesila odlikuje predvsem z ravnanjem z lastnimi državljani doma. Kljub temu je moč naleteti na kontradiktorne izjave o tem, kako se je Putin izkazal v vlogi voditelja in koliko je prispeval za dobrobit države ter naroda. V pričujočem diplomskem delu si zato zastavljam sledeče raziskovalno vprašanje: v kolikšni meri je predsednikovanje Vladimirja Putina doprineslo k prebujanju ruske narodne zavesti?

KLJUČNE BESEDE: narodna zavest / Rusija / Sovjetska zveza / Vladimir Putin / Boris Jelcin

REGENERATION OF RUSSIAN NATIONAL CONSCIOUSNESS UNDER THE LEADERSHIP OF VLADIMIR PUTIN

National consciousness in the czarist as well as in soviet period identified itself with the development and strengthness of the Russian state and was consequently gaining imperial character. But when Russia after the decay of the Soviet Union found itself economically on the ground the state fell into national torpidity. In the swing of general crisis Russian nation lost the awareness of its position in the state what even Boris Yeltsin was not able to prevent. When in power arrived Vladimir Putin who self-proclaimed himself as a typical product of soviet patriotic education the Russian hoped for some new winds in the economical and social sphere. Although he was somehow mysterious and suspicious towards society he quickly gained the reputation of a man who brings hope for a new, self-confident Russia. During his mandate he was forced to face several concussions which led him to recognize that Superpower distinguishes itself mostly by handling its own citizens at home. In spite of this we can come across contradictory statements about how Putin proved himself as a leader and how much he contributed to the welfare of state and nation. Therefore in the present Diploma I state myself the following research question: in what extent Vladimir Putin as the president contributed to the awakensness of Russian national consciousness?

KEY-WORDS: national consciousness / Russia / Soviet Union / Vladimir Putin / Boris Yeltsin

KAZALO

1 UVOD	5
2 TEORETIČNI VIDIKI NARODNE ZAVESTI	7
3 VPOGLED V EKSISTENCO RUSKEGA NARODA	11
4 IMPLIKACIJE KOLAPSA SOVJETSKE ZVEZE.....	14
4.1 UPAD ŽIVLJENJSKEGA STANDARDA.....	17
4.2 USODA ODROČNIH PREDEL OV DRŽAVE	20
4.3 ALARMANTNI STATISTIČNI INDIKATORJI.....	22
4.4 MNOŽIČNI POJAV APATIJE IN KONFUZNOSTI.....	24
4.5 OSTRA KRITIKA VLADAVINE BORISA JELCINA	26
5 PREIZKUŠNJE PUTINOVE ERE.....	29
5.1 OBETA VEN ZAČETEK PRELOMNIH REFORM	32
5.2 KURSK – IZGUBLJENI PONOS RUSIJE.....	35
5.3 ČEČENIJA IN NJENA TEŽNJA PO SAMOBITNOSTI	38
5.3.1 TRAGIČNI RAZPLET PREDSTAVE <i>NORD-OST</i>	42
5.3.2 KRIZNO ZAJETJE TALCEV V BESLANU	44
5.4 BOJ PROTI KORUPCIJI IN OLIGARHOM	46
5.5 OZADJE UMOROV POLITKOVSK E IN LITVINENKA	49
5.6 ANALIZA PUTINOVEGA MANDATNEGA OBDOBJA	52
6 BODOČNOST RUSIJE V ROKAH TANDEMA MEDVEDJEV–PUTIN.....	57
7 SKLEP	62
8 LITERATURA	65

*“Kdor ne obžaluje razpada Sovjetske zveze, nima srca,
a kdor hrepeni po njenem povratku, nima pameti.”*

(Vladimir Vladimirovič Putin)

1 UVOD

Za raziskovanje bogate in obenem turbulentne preteklosti ruskega naroda, sicer pogostega predmeta razprav tako med strokovnjaki kot laiki, nisem nikdar kazala pretiranega zanimanja. Pa vendarle je moja pozornost pritegnilo dejstvo, da je bila kompleksna problematika, ki so ji bili Rusi priča v zadnjih dveh desetletjih, vselej prežeta bodisi z misterioznostjo bodisi z absurdom. Beroč razna dokumentarna gradiva, sem bila nešteto krat šokirana nad netransparentnostjo dogodkov v Rusiji, kar me je pripeljalo do tega, da sem si tamkajšnje družbene razmere izbrala za osnovo diplomskega dela.

Ali je Vladimir Putin pripomogel k regeneraciji ruske narodne zavesti, je raziskovalno vprašanje pričujočega dela, zamisel zanj pa se mi je porodila ob primerjavi obdobja opustošenosti, ki ga je rusko prebivalstvo doživljalo po sesutju sovjetskega imperija, in ciklusa velikopoteznega predsedovanja Vladimirja Putina. Pri tem sem zaznala ne samo nihanje politične dinamike v Rusiji, temveč tudi izrazit sociološko-psihološki kontrast.

Slovo od Sovjetske zveze, ki je kot državna tvorba še zadnjič povezovala Rusijo z oznako velesila, je bilo nedvomno najbolj boleča in ponižujoča prelomnica za ruski narod. Kmalu po njenem razpadu je državo zajela ideologija grabeža, katere temelje je postavil sam Boris Jelcin. Njegove direktive so sprožile niz katastrofalnih socioekonomskih posledic in po številnih neizpoljenih obljubah je ruski narod prenehal nasedati leporečju politične elite in se znašel v breznu neperspektivnosti. Ne samo, da je bilo med prebivalci čutiti resignacijo in opuščanje duhovnih vrednot, marveč je Rusija izgubila tudi občutek za enotnost naroda (Solženicin 2001, 67). Na milijone Rusov se je iznenada znašlo za mejami nekdanje domovine, kar je poleg nemogočih življenjskih razmer botrovalo pojemanju narodne zavesti ter izgubi stika z

miti, ki so bili ukoreninjeni v Sovjetski zvezi (Kuvaldin v Billington in Parthé 2003, 68).

Jelcin je bil tekom svojega predsedniškega mandata deležen nenehnih rafalov pritožb, ki pa niso nikoli obrodili pozitivnih sprememb. Bolj kot po uspešnih reformah so si ga ljudje zapomnili po njegovi ljubezni do vodke, na trenutke klovnovskem obnašanju in nenazadnje tudi zdravstvenih težavah. Že njegov drugi mandat je pokazal, da pod nobenim pogojem ne bo zmožgal izpolniti pričakovanj ruske javnosti. Jelcin, psihično in fizično izčrpan, je ob vstopu v novo tisočletje predčasno zapustil politično prizorišče in prepustil svoje vaje Vladimirju Putinu; poslovil se je v prepričanju, da bo prav Putin tisti, ki bo združil narod in oživil pojem velike Rusije (v Truscott 2004, 95).

Ob spremljanju množičnih medijev je bilo moč zaslutiti, da je Rusija s pojavom Vladimirja Putina na politični sceni na pragu nove epohe in da se le prebuja iz letargije, ki je zaznamovala Jelcinovo dobo. Čeprav je bila njegova dotedanja kariera vse prej kot odmevna in je ruska javnost z njegove strani pričakovala bore malo, se je postavitev nove moči na čelu države izkazala za najbolj bistro Jelcinovo potezo. Putinova hladnokrvnost, sistematičnost in disciplina so odigrale ključno vlogo že pri intervenciji na območju Čečenije, ki jo je izvedel še v vlogi predsednika vlade. Sociolog Jurij Levada opisuje začetni stadij njegove vladavine kot fenomen, ki ga ni bilo še nikoli zaslediti v zgodovini ruskega naroda: vsi strahovi in strasti so končno prišli na plano in s tem se je razodela tudi skrita plast narodne zavesti (v Ševcova 2005, 37).

Kljub splošnemu odobravanju Putinove politične strategije je prihajalo do kontradiktornih opazk glede njegovega dejanskega vpliva na blagobit naroda. Na enem bregu so se znašle trditve, da je Putin med ruskimi prebivalci vzpostavil stabilnost in občutek ponosa (Ignatius in drugi 2007), na nasprotnem pa opozorila, da je v resnici prepad v državi vsak dan širši, čeprav podobe na televiziji dajejo nasproten vtis (Politkovska 2007, 264).

V diplomskem delu se sicer ne bom posvečala peripetijam znotraj ruskega strankarskega sistema, prav tako ne zunanji politiki, čeprav bi bilo nesmotrno zanikati signifikantnost teh dveh sfer. Primarni cilj je namreč skozi teoretsko analizo pokazati sosledje padca in rehabilitacije tako ruske države kot ruskega naroda, analizirati odzive

ruske javnosti na ukrepe Vladimirja Putina ter posledično poiskati psihološke indice, ki pričajo o stanju ruske narodne zavesti.

Začetno poglavje bo namenjeno predstavitvi koncepta narodne zavesti in komponent, ki določajo njeno intenzivnost. Sledil bo vpogled v bit in karakter ruskega naroda. Osrednja sklopa diplomskega dela se nanašata na postsovjetsko kritično obdobje ter izzive Putinovega predsedovanja. V prvem bom poskušala ponazoriti večrazsežne družbene preobrate, v slednjem pa spopadanje Putina z zahtevami ruske javnosti in nepredvidljivimi okoliščinami v državi. Zadnje poglavje bo obravnavalo obete za nadaljnji razvoj Rusije, ki ga bo krojila dvojica Medvedjev–Putin. Z namenom najti jasen odgovor na raziskovalno vprašanje se bom tako osredotočila na zaznavanje vzporednic med razmerami v državi in perceptivno naravo ruskega naroda.

2 TEORETIČNI VIDIKI NARODNE ZAVESTI

Določena mera sovisnosti med narodno zavestjo in njenimi sorodnimi termini, kot so narodna identiteta, narodni ponos, nacionalizem in patriotizem, vsekakor obstaja, česar pa ne moremo trditi za njihovo sočasno pojavljanje. V nadaljevanju bom pojasnila, zakaj je to tako, poglavitno pa bo definiranje narodne zavesti s poudarkom na njenih sestavnih elementih.

Raznolikost zgoraj omenjenih pojmov Smith (2005, 16) razlaga s primerom, da lahko kakšna skupina kaže visoko stopnjo narodne zavesti, hkrati pa nobene izrecne ideologije, kaj šele političnega nacionalnega gibanja, navkljub posedovanju nacionalnih simbolov in mitov. Sicer naj bi termin narodna zavest, ki so ga široko uporabljali v osemnajstem, devetnajstem in zgodnjem dvajsetem stoletju, dandanes zamenjal izraz narodna identiteta (Smith 2005, 29). To seveda ne implicira, da pojem narodna zavest ni več aktualen; navsezadnje obstaja tudi tesna povezava med narodno zavestjo in narodno identiteto, saj, kot utemeljuje Gomezel (2000, 164), govorimo o narodni zavesti kot o dejavnem odnosu posameznika do lastne narodne identitete in naroda, ki mu pripada.

Musek (v Gomezel 2000, 161) predpostavlja, da narodna zavest obsega tako občutje različnosti kot pripadnosti. Pri tem občutju gre za:

zavestne, še bolj pa zgodaj pridobljene in zato nezavedne kognitivne sheme, ki v posameznikovi samopodobi (njegovem 'jazu') povezujejo njega samega z bistvenimi potezami narodne skupine: z jezikom, kulturo, zgodovino, geografskim položajem, državnostjo, etnično in narodno pripadnostjo družine in ožjega sorodstva ter drugimi. Posameznik se identificira s svojo narodno skupnostjo in se spoznavno, emocionalno in tudi moralno veže nanjo (ibid.).

Narodno zavest tako tvorijo kognitivna, emocionalna in aktivnostna komponenta, ki skupno generirajo širok spekter meril, med drugim predstave in sodbe o značilnostih naroda, čustveno naravnost do narodnih atributov in težnjo posameznika, da je dejaven v zvezi z lastno narodno pripadnostjo (Gomez 2000, 164). Stopnja emocionalne navezanosti se različno odraža v definicijah drugih avtorjev: Shils denimo pojmuje narodno zavest kot skupno vizijo, ki si jo delijo ljudje znotraj določenih teritorialnih meja, medtem ko jo Plamenatz opredeljuje kot obliko kulturne identitete, ki zajema posameznikovo čutno dožemanje svojstvenosti naroda, ki mu pripada (v Kong 1999, 569).

Ko je govora o nastanku zavesti pri določenem narodu, teoretična razhajanja niso izjema, kajti mnogi spregledajo dejstvo, da je narodna zavest izključno fenomen množice in ne elite. V nekaterih zgodovinskih primerih je namreč preteklo precej časa, preden je množica, sestavljena iz pretežno nepismenih prebivalcev ruralnih področij, posvojila zavest, ki jo je narekovala elita (Connor 2004, 44). Zatorej lahko pojav narodne zavesti predpostavimo šele v primeru, ko ta narodu ni vsiljena, temveč je privzeta samoiniciativno.

Preden bom v sledečih poglavjih potegnila zaključke o narodni zavesti, moram poudariti, da sem vzela v ozir njeno večplastno naravo, saj gre za tipični teoretski objekt psihologije, ki ga zaradi njegove kompleksnosti in povezanosti z drugimi duševnimi sestavinami – emocijami, motivi in potrebami – ne moremo neposredno zaznati, opazovati ali meriti (Nastran Ule v Gomez 2000, 163). Navzlic temu bom poskušala stopnjo narodne zavesti v Rusiji opredeliti tudi s pomočjo kriterijev Barrettovega modela o narodni zavesti, ki je sestavljen iz sedmih natančno definiranih razvojnih ravni. Slehera raven se nanaša na določeno eksistencialno potrebo, zadovoljitev vseh potreb pa predstavlja glavno motivacijsko silo za razvoj naroda (Barrett 2008).

Doprinos k pogojem za dosego ravni, ki jih bom navedla v sledečih odstavkih, je odvisen predvsem od sposobnosti državnega voditelja.

Nižje ravni od prve do vključno tretje se osredotočajo na osnovne zahteve naroda: ekonomsko varnost, harmonične odnose znotraj skupine ter sisteme in procese, ki ustvarjajo red in institucionalno učinkovitost. Prva raven je zavest o preživetju, ki vključuje tri glavna polja: gospodarsko blaginjo, zaščito meja in zdravje državljanov. Neuspeh pri izpolnitvi teh norm se kaže v porastu anarhije, kriminala in korupcije, nezaposlenosti, nesvobodi govora, okoljevarstveni krizi, ranljivosti državnega teritorija pred napadi ter pomanjkanju zdravstvenih uslug. Druga raven, zavest o odnosu, se nanaša na miroljubno resolucijo konfliktov med posamezniki in skupinami, občutek pripadnosti med državljani ter njihovo zvestobo narodni ureditvi. Glavni namen te ravni je vzpostaviti notranjo skladnost v skupini, kar izključuje potencialno interetnično nasilje in zatiranje manjšin. Cilj tretje ravni, zavesti o samospoštovanju, je uveljavitev sekularnih zakonov in reda, nastanek učinkovitih vladnih ustanov in zagotovitev javne infrastrukture, ki povečuje storilnost in obenem blaginjo naroda. Narod, ki osvoji to raven, med drugim učinkovito tekmuje na svetovnem trgu, s čimer državljani pridobijo občutek ponosa ob narodnih dosežkih (Barrett 2008).

Med skupinama nižjih in višjih potreb narodne zavesti izstopa četrta raven, zavest o transformaciji, na kateri si narod prizadeva ustvariti pogoje, ki omogočajo samoaktualizacijo državljanov ter premik od avtokracije k demokraciji. K temu sodita tudi konsolidacija interne stanovitnosti in spodbujanje eksternega ravnotežja. Ljudem so dane vse realne možnosti za prihodnost, meje med razredi so zabrisane, vpliv elit pa je minimaliziran. Neprestan napredek, izobrazba, raziskovanje in modernizacija so glavne prioritete. Vsakdo ima pravico do glasovanja, odločitve pa so sprejete s soglasjem ali kompromisom. Bogastvo je distribuirano preko obdavčenja. Doseganje ravni jamčijo le prisotnost odgovorne kulture svobode, nudenje priložnosti za učenje, delitev blaginje med državljani ter prilagodljivost in odpornost naroda. V primeru toge, hierarhične in avtoritarne vladne institucije pa je pripravljenost in sposobnost za spremembe zgolj iluzija (Barrett 2008).

Temeljna ambicija višjih (pete, šeste in sedme) ravni je vzdržljivost in dolgoročen obstoj naroda, ki ga je moč doseči ob razvijanju enotne narodne kulture, vzajemno

koristnih regionalnih strateških zavezništov in globalne strukture vladanja. Peta raven je zavest o interni koheziji, ki stremi k poglobitvi notranje narodne povezanosti s pravičnostjo, odprtostjo in transparentnostjo. Dodatna naloga je državljanom nuditi občutek, da lahko prispevajo h gradnji naroda. Na šesti ravni, poimenovani kot zavest o soodvisnosti in vključitvi, naj bi narod formiral zavezništva s sorodno mislečimi narodi s težnjo po izboljšanju svoje gospodarske, socialne in okoljevarstvene trdoživosti. Ključ do uspeha na tej ravni je prevzemanje odgovornosti za celoto, kar onemogoča zaostajanje posameznika ali skupine. Zadnja in obenem najbolj daljnosežna je sedma raven oziroma zavest o enotnosti, ki spodbuja skrb za globalno eksistenco, torej za blagor planeta.¹ Še posebej je izpostavljena vrednota, da je usluga univerzumu enakovredna razsvetljenemu samointeresu; skratka, gre za princip dajanja in sprejemanja med vsemi narodi (Barrett 2008).

Barrettov obsežni model narodne zavesti je pravzaprav skrajno idealiziran in je zato v celoti praktično še neizvedljiv. Realno gledano smo nekaj desetletij ali morda stoletij oddaljeni od naroda, ki bo imel doseženih vseh sedem ravni. V najslabšem položaju je večina afriških držav, ki se bojuje s pogoji na prvi ravni, v najboljšem pa skandinavske države, ki imajo postavljene že temelje pete ravni narodne zavesti (Barrett 2008).

Ker je enota raziskovalnega vprašanja narod, je na tem mestu smiselno opredeliti tudi ta pojem. Po Smithovi (2005, 24) definiciji je narod "poimenovana človeška skupnost, ki naseljuje domovino in ima skupne mite, skupno zgodovino, občo javno kulturo, enotno ekonomijo ter obče pravice in dolžnosti za vse člane". Pri preučevanju njegovih osnovnih značilnosti je izredno pomembno narod pojmovati kot celoten sistem ter razumeti njegove strukturne in dinamične elemente, ki se tekom narodnega razvoja neprestano spreminjajo (Kramarenko in Davidson 2005, 995). Nikakor pa ne smemo pozabiti na vpliv države, ki igra odločilno vlogo pri občutku posameznikove psihološke varnosti in oblikovanju osebne identitete ter širšega polja svobode, ki mu je družina in lokalne skupnosti ne morejo zagotoviti (Deutsch v Gomez 2000, 167).

---

¹ Ta raven zavesti se je razvila po drugi svetovni vojni z ustanovitvijo Združenih narodov in drugih mednarodnih institucij, kot sta na primer Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad (Barrett 2008).

3 VPOGLED V EKSISTENCO RUSKEGA NARODA

V zgodovini Rusije so se dogodki markantnih razsežnosti, pa naj si gre za boljševiško revolucijo, svetovno vojno, uničujoč gospodarski udarec, diktatorstvo ali pa teror, venomer zrcalili v duši ruskega naroda. Bržkone je relativno nagel prehod od ponosne države imperializma do notranjega nemira postsovjetske dobe najbolj izstopajoč fenomen Rusije. Ko se je Rusija otresla komunizma, obdobja prepletanja prosperitete in odrekanih, se je morala soočiti z razkrojem ideologije in narodno otrplostjo. Zaradi psihološke zmesi zamere, prepadenosti in ponižanja Rusi niso zmogli dojeti, zakaj je njihova država – predvsem glede na njene grandiozne dosežke v preteklosti – nenadoma postala degradirana in osiromašena v zaključku dvajsetega stoletja. Kakor koli, vladajoči protagonisti tako v caristični Rusiji kot v Sovjetski zvezi so bili nešteto krat primorani militantno poseči po radikalnih ukrepih, vzporedno s tem pa se je izoblikovala nprav Rusov, vključno z narodno zavestjo.

Značajske tip ruskega naroda je v mnogih pogledih svojevrsten. Ena izmed karakteristik ruskega etosa in Rusov nasploh je iracionalnost njihove mentalne orientacije, ki je v kontrastu z racionalnim nazorom zahodnih narodov. Za iracionalno vedenje je značilna nedoslednost, kar nam pomaga doumeti intelekt Rusije, ki se manifestira v hitrih spremembah političnih režimov, pripravljenosti za sprejemanje novitet in nezmožnosti dokončanja že pričetege dela (s tem so mišljene nezaključene politične in ekonomske reforme v različnih obdobjih). Rusi naj bi bili žrtve svojega naravnega okolja in posledično je formacija iracionalnega značaja med drugim znak prilagoditve kompleksnim klimatskim razmeram. K psihološkemu profilu Rusov sodi tudi introvertiranost: ljudje s tovrstno lastnostjo zavestno usmerjajo pozornost k notranjemu oziroma spiritualnemu počutju, so samozadostni, zamišljeni in nimajo težnje po vplivanju. Introvertirana družba si prizadeva za ohranitev svoje integritete, a jo hkrati zaznamuje strah, da bi zapadla pod tuj vpliv, kar povečuje tveganje razvoja totalitarizma (Kramarenko in Davidson 2005, 996–997). Številni proučevalci narodne zavesti so pri Rusih opazili nizko vrednotenje materialne blaginje in njihovo izolacijo od sedanjosti, kar se sodeč po Frommu izraža kot narekovanje življenjske strategije “biti” napram strategiji Zahoda “imeti” (v Kramarenko in Davidson 2005, 997). Pri razumevanju ruskega duha sta relevantna še dva temeljna dejavnika, ki Ruse rešujeta pred

brezupnostjo ob pretresljivih situacijah v državi, in sicer intenzivna medosebna podpora in visok nivo kohezije v skupnostih (Pljusnin v Isham 2001, 16). Očitno je torej, da je pri Rusih razumsko dojetje povsem zasenčeno s strani čustvenih presoj, kar je, upoštevajoč nestabilnost življenjskih razmer in burne prevetritve državne strukture v preteklosti, povsem razumljivo. Sedanjim generacijam Rusom je bilo tako praktično že položeno v zibelko, da bodo izjemno kritično spremljale odločitve političnega Olimpa.

Narodna identiteta v Rusiji se je v širšem smislu razvila šele v 19. stoletju, do dramatične preobrazbe narodne zavesti pa je prišlo leta 1812, ko je bila takrat najmogočnejša vojska na svetu, Napoleonova *grande armée*, poražena s strani carja Aleksandra I. Želja po ovekovečenju epske zmage je bila naposled uslišana v Tolstojevem romanu *Vojna in mir* in tako so se preko domače literature razmahnila diskusije o naravi ruskega naroda (Billington 2004, 3–8). O militaristično nastrojenem domoljubju pri Rusih ne gre dvomiti, saj globoko v njihovi narodni zavesti leži nagon po varovanju teritorija (Rozov v Billington in Parthé 2003, 53). Kovač (2008, 81) v navezavi s tem meni, da je Rusija v zadnjih dvestotih letih želela igrati vlogo nekakšne hegemonistične sile v globalnem sistemu, le da je ekonomsko nerazvitost vedno znova poskušala nadomestiti z vojaško silo in ideološkimi sistemi. Tudi verski vidiki so v določeni meri krojili miselno naravnost ruskega naroda, vendar se je država le do leta 1917 opirala na religiozno idejo, po letu 1917 pa so Boga "izgubili" in država je postala totalitarna (Čubajs v Stopar 2008, 22).

Stalinizem za seboj ni pustil zgolj partikularnega zgodovinskega pečata, temveč tudi razhajajoče poglede pri evalvaciji takratne ideološke usmerjenosti. Še dandanes se Josipa Stalina spominjajo kot najbolj impozantnega vladarja, ki ga je Rusija kdaj koli imela, čeprav je njegov enormen uspeh prišel na račun ob več kot dvajsetih milijonih žrtev (Hruščova 2008, 113). Vprašanje o točnem številu mrtvih v času njegovih čistk ostaja sicer nerazrešeno, Kovaljov (v Meier 2005, 43) pa kljub temu zatrjuje, da bi bilo nujno podučiti sedanje in bodoče generacije Rusov, da sta bila tako Lenin kot Stalin duhovni vodji zločinskega režima, tako rekoč množična morilca. Stalinistično obdobje pravzaprav v prvi vrsti izpostavljam zaradi njegovega vpliva na narodno zavest. Namreč, zmaga v drugi svetovni vojni je Rusom vzbudila občutek narodnega ponosa in herojskega patosa ter porodila vrsto simbolov, ki so se nanašali na rusko narodno identiteto in sovjetsko državljanstvo. Do tega pa je prišlo izključno v omenjeni časovni

točki; Rusi so se vneto združili, da bi porazili smrtno nevarnega sovražnika, ko pa je bilo vojne konec, je homogena narodna celota ponovno začela lesti narazen (Hosking 2006, 406). Solženicin (2001, 131) je obtožujoče pristopil k analizi Stalinove vladavine, trdeč, da je v zadnjih letih carjevanja prisilil sovjetsko ideološko propagando, da je storila spačen, nenaraven ovinek v smer brezmejne narodne nadutosti. S tem, ko je hotel doseči, da bi bili Rusi prvi v vsem, "mu je v celoti uspelo zadati še eno občutno škodo ruski zavesti in jo izpostaviti svetovnemu posmehu". Nadaljnji voditelji Sovjetske zveze niso bili deležni frenetičnih odzivov. Še več, Billington (2004, 32) meni, da je komunistična ideologija izgubila svojo legitimno moč, ko so Hruščova nasledile nestabilne politike Brežnjeva, Andropova in Černenka.

Ruska populacija je bila po klavnem koncu Sovjetske zveze že povsem sita revolucij. Kot opaza Jelcin (2000, 170), "utrujena je že od same besede revolucija, ki spominja na upore ali družbene kataklizme neznanske moči in brez izbire sredstev ter na lakoto. Rusi smo se revolucij v dvajsetem stoletju preobjedli. Čeprav je ruska družba v kritičnem obdobju političnih sprememb podprla demokracijo, je globoko nasprotovala ideji 'razrednega boja' ali 'družbenih spopadov'. V ruski glavi je revolucija povezana s prevratom, rušenjem in lakoto". Usoden začetek devetdesetih let ter vpetost mesijanske in imperijske preteklosti v narodni miselnosti sta zamajala zaupanje v bodoče načrte vlade, ki so jih Rusi čedalje bolj označevali kot provizorične ali ničvredne (Hosking 2006, 409). Treba se je sicer zavedati, kot izpostavlja Solženicin (2001, 36), da Sovjetska zveza kljub svoji zunanji moči ni bila notranje zdrava državna tvorba, kar velja tudi za odnose med narodi. Nudila pa je vseeno toliko ugodja in zaščite, da je bilo zavestno iskanje nove identitete, sproženo zaradi njenega razpada, za narod nadvse grenka izkušnja. Rusi so v postsovjetskem obdobju tako že evidentno izražali dve vrsti nostalgije: po spiritualni kulturi carističnega obdobja ter materialnem redu pozne sovjetske dobe (Billington 2004, 141). Pereč problem posledic razpada Sovjetske zveze so seveda obravnavali tudi v političnih krogih. Leta 1993, med prvimi parlamentarnimi volitvami v postsovjetski Ruski federaciji, je bil Vladimir Žirinovski, vodja Liberalno demokratske stranke, tisti, ki je najbolj spretno orisal bizarnost nedavne zgodovine in takratno razpoloženje Rusov:

Večino dvajsetega stoletja je bil naš narod v tranzitu. Potovali smo z vozovi, rožljaje po podeželskih poteh in cestnih luknjah. Razbili smo Nemce in poslali

ljudi v veselje, ampak v procesu uničili družine in izgubili svoj smisel za zgodovino... Pohabili smo svojo državo. Usmerili smo jo v zaostal prostor, prisilili ruski narod, ki je svojčas zasedal svetovni prestol, k umiku. Z gospodarskim, pravnim in psihološkim pritiskom smo populacijo pahnili v pogubo. In danes nam je rečeno, da ne zmoremo brez pomoči tujcev (v Hosking 2006, 1).

Bolj kot izpostavljena ranljivost države svetovni javnosti je narod zaskrbelo, kako pregnati duševno praznino ter ponovno vzpostaviti kontrolo nad življenjem. Vendar Rusi niso stremeli k temu, da bi dosegli srečen konec pretežno žalostne zgodovine, ampak so kvečjemu hrepeneli po liberalizaciji oziroma prenovi znotraj te zgodovine. Nove ruske ideale so predstavljale tiste vrednote, ki so bile v komunizmu potlačene: množično navdušenje nad voditeljem, duhovna regeneracija in stabilna kultura (Billington 2004, 51).

Ob vsem navedenem moram argumentirati še svojo predpostavko, da je predsednik ruske države primarni kreator njene narodne zavesti. Kot pravi Šulgin, "Rusi niso sposobni delati stvari iz samoiniciativne organiziranosti. Spadamo med narode, ki jim je nujno potreben vodja. Pri uspešnem vodji so lahko Rusi zelo močni... Težko je služiti Rusiji kot posameznik, družno pa ne znamo" (v Solženicin 2001, 158). Rusija je preprosto tako rudimentarna po svoji narodni strukturi, da je samodejna vzpostavitev povezujočih notranjih sil nemogoča. Zatorej je smiselno privzeti, da lahko splošno miselnost narekuje le posameznik, ki ima nad narodom tudi nadzor, pa čeprav le navidezen.

4 IMPLIKACIJE KOLAPSA SOVJETSKE ZVEZE

Kako je lahko vodilni vrh velesile dopustil takšen politični samomor, je bilo vprašanje, ki si ga je ogorčena svetovna in ruska javnost postavljala ob propadu sovjetskega imperija. Ne glede na to, da je bil razpad Sovjetske zveze praktično neizbežen, se je le redkokdo nadejal tako naglih političnih odločitev ter kaotičnih posledic. Gorbačov, glavni krivec za nastali prevrat, je bil zaradi svojih prelomnih (a ne ravno premišljenih) reform diskreditiran v očeh prebivalcev Sovjetske zveze, ki je bila pod njegovim

okriljem že do vratu v dolgovi. Ruski narod je bodlo v oči, da se je v njegovem zagovarjanju demokratičnega socializma in tendenci k posnemanju Zahoda sočasno kazala tudi pomanjkljiva odgovornost do države. Težavne razmere v državi so se pod Jelcinovo oblastjo le še potencirale. Divja privatizacija se je izkazala za Jelcinovo veliko strateško napako, postsovjetski pretresi, kot so vrtoglavi padec rublja, potrjevanje nesmiselnih zakonov, korupcijski škandali ter vzpon magnatov, pa so bili za rusko družbo še dodatno pogubni.

Politično-ekonomski steber Sovjetske zveze ni bil osnovan na vlogi tržnega gospodarstva, temveč na moči partijske nomenklature, visoki militarizaciji družbe in prevladujoči vlogi planskega gospodarstva. Totalitarna komunistična partija je ljudem v zameno za odrekanje gospodarskim, političnim in civilnim svoboščinam ponujala gospodarsko rast, politično stabilnost ter socialno varnost (Kovač 2008, 81). Kljub slednjim ugodnostim pa je komuniste marsikdo označeval kot cinične, ozkogledne in podkupljive pseudoaristokrate, ki so prisilili narod, da je živel v svetu brez alternativ (Mirzojev v Isham 2001, 358).

Gorbačov se je prvenstveno angažiral za izvedbo političnih reform; družbo je hotel popeljati iz tisočletne tradicije samodržavne diktature, Sovjetsko zvezo pa približati evropskim civilizacijskim normam. Svoje vizionarske ideje je poskušal uresničiti prek dveh programov: glasnosti, nekakšne ruske liberalizacije javnega življenja, ter perestrojke, katere namen je bil radikalno tržno prestrukturiranje gospodarstva. A v petih letih – od 1985 do 1990 – je šlo z gospodarstvom strmo navzdol, enako pa so se zaostrovali politični odnosi (Rupnik 1999, 172–177). Krizo so poganjali stroški propadle afganistanske vojne, nov krog oboroževalne jedrske tekme z Združenimi državami Amerike, vedno večja zunanja finančna zadolženost in izčrpanost domačega gospodarstva. Komunisti so z Gorbačovom na čelu želeli doseči, da bi z reformami ohranili veliko Sovjetsko zvezo pri življenju, a novih družbenih pogodb niso bile pripravljene podpisati niti periferne republike niti notranje politične in poslovne skupine (Kovač 2008, 81). Neobvladljivost kriznih razmer je tako sama po sebi napovedovala sesutje imperija. Ko so leta kasneje v eni izmed raziskav spraševali Ruse, kako bi ocenili reforme Gorbačova, so odgovorili, da je bil glavni rezultat le-teh porast negotovosti o prihodnosti države, izpostavili pa so tudi kaos in neorganiziranost vlade ter krizo v interetničnih odnosih (Fawn in White 2002, 38).

Prelomni avgustovski dogodki leta 1991 so imeli značilnosti prave revolucije: množično navdušenje ter svobodomiselnost polemiziranje na ulicah sta narod spravila na noge (Solženicin 2001, 15). Javnost je bila priča neuspelemu puču proti Gorbačovu, Jelcin pa je, ob zavzetem obsojanju poskusa državnega udara, zgrabil priložnost za kovanje lastne popularnosti. Podoba smejočega se Jelcina z dvignjeno pestjo na tanku je takrat pravzaprav nakazovala na nekatere elemente ikone (Billington 2004, 44). A ekstatično razpoloženje je bilo seveda kratkotrajno, nadaljnji politični ukrepi pa so se odvijali s svetlobno hitrostjo. Jelcin se je Gorbačova vehementno rešil v treh korakih: najprej je prepovedal delovanje komunistične partije, nato je sovjetskim republikam dopustil razglasitev neodvisnosti in nazadnje z Rusijo prevzel mesto nekdanje Sovjetske zveze v Združenih narodih (Nežmah 11, 2007). Povzemajoč pogled na avgustovsko dogajanje pa razkrije, da je družba zavrnila en tip avtoritete, ne da bi pri tem sploh postavila trde temelje za drugo (Billington 2004, 43).

Kot omenja Politkovska (2007, 105), je vzajemnost družbene revolucije ob razpadu Zveze sovjetskih socialističnih republik in Jelcinovih zrežiranih političnih burk povzročila, da je vse v hipu izginilo: sovjetska ideologija, poceni klobase, denar in gotovost, da je v Kremlju veliki oče, ki je odgovoren za narod, pa čeprav je tiran. Tudi Jelcin sam se je dobro zavedal, četudi prepozno, da je Rusijo speljal na napačna pota: "Naša skupna iluzija, da bodo republike nekdanje Sovjetske zveze same laže našle pot na svetovna tržišča in da bodo hitreje napredovale, se je razblinila. Tako kot tudi vse druge iluzije, vključno s prepričanjem, da bo Rusija doživela neverjeten gospodarski razcvet, ko se bo znebila bremena gospodarskih obveznosti do svojih šibkejših sestrskih držav" (2000, 205). K popolnemu fiasku je prispeval še nastanek večstrankarskega sistema, v katerem so se stranke med seboj neprestano blokirale in se dobesedno delale norce iz politike. Kar pa je še huje, novi demokrati niso pokazali nikakršnega sočutja do naroda in skrbi za njegove potrebe (Solženicin 2001, 17–18). Oportunizem se je v najslabšem možnem obdobju zažrl v politične programe, kar je vodilo zgolj do fiktivnih načrtov o solidarnosti in izhodu iz mizernega družbenega stanja.

Težko bi bilo določiti, kdo je zadal hujši udarec ruskemu narodu, saj niti Gorbačov niti Jelcin nista bila deležna odobravanj s strani ruske javnosti, podobno pa se je godilo na političnem prizorišču, kjer je kipelo od zlohotnih podtikanj ter eksplicitnih žalitev. Grigorij Romanov, član politbiroja in nasprotnik Gorbačova v bitki za nasledstvo

Černenka, je bil eden izmed govorcev, ki ni ovinkaril pri izražanju mnenja o obeh voditeljih: “K vragu z Gorbačovom! On je sprožil to nesrečo. Bil je posebljena katastrofa, kmet, ki ni imel pravice priti v veliko mesto. /.../ Jelcin? Kdo je Jelcin? Svinja, ki pije. Napil se je od moči. Sploh ne morem govoriti o njem. Kriminallec je” (v Meier 2004, 31). Tudi sam Jelcin je bil oster kritik svojega predhodnika, opirajoč se na presojo, da je za povprečnega človeka Gorbačov posebljal zlo komunistične nomenklature in da so Rusi nanj gledali kot na pravzrok vseh nesreč in kriz (2000, 310). Dejstvo pa je, da je bil Jelcin nesposoben omiliti tranzicijsko krizo in ravno to je destimulativno delovalo na razvoj ruske narodne zavesti.

4.1 UPAD ŽIVLJENJSKEGA STANDARDA

Niz neplodnih modifikacij v postsovjetski eri se je pričel s korenitim reformiranjem gospodarstva ob uvedbi šok terapije. Astronomski dvig cen in neprevidnost države pri najemanju posojil sta začrtali obdobje tranzicijske recesije. Hiperinflacija leta 1992 je ruskim družinam pobrala vse prihranke, če pa je po kakšnem čudnem naključju ostalo kaj denarne zaloge, je bila devalvacija rublja leta 1998 za ruski žep dokončno usodna. Prazna državna blagajna je botrovala dolgoletnemu neizplačevanju plač in pokojnin, razkranjanje ustaljenega življenjskega vzorca, ki ga je za seboj potegnila gospodarska kriza, pa je le še stopnjevalo frustracijo ruskega naroda.

Drugega januarja 1992 je Jelcin dovolil Gajdarju, svojemu prvemu premierju, da je uvedel prosto določanje tržnih cen za večino dobrin v trgovinah. Ker z ukrepom niso želeli dvigniti preveč prahu, se je zavajanje javnosti pričelo še pred samim finančnim udarcem: Jelcin je ruski javnosti na predvečer uvedbe šok terapije zagotovil, da bo to težavno obdobje kratko, od šest do osem mesecev, Gajdarjeve napovedi pa so bile še bolj rožnate, češ da bodo začele cene padati čez približno tri mesece (Solženicin 2001, 22). Nedvomno so “darilo” vlade ob nični konkurenci najbolje unovčili monopolisti. Rusijo je bliskovito zajelo gospodarsko nazadovanje, k čemur so prispevali tudi privatizacijska strategija, tržni vakuum, slaba pravna ureditev in šibka socialna organizacija (Fish v Bonnell in Breslauer 2001, 161).

Ko so cene v januarju 1992 narasle za kar 245 odstotkov, se je po vsej državi razlezel strah, da bo šok terapija privedla do množičnega obubožanja. Razočaranje nad

Jelcinovo politiko je bilo v tem času že vseprisotno, opravljanje službe pa je izgubljalo ves svoj smisel (Service 2005, 510). V tovarnah, rudnikih in pisarnah ni bilo več zahteve po delovni disciplini. Vzdrževanje redne proizvodnje je bilo finančno neizvedljivo in posledično je prihajalo do presežka delovne sile. Tako kot v času kolhoznega gospodarstva je tokrat primanjkovalo sredstev za izplačilo plač. Upokojenci, sirote in vojaški invalidi so se morali znajti po svoje; mnogi so dolge ure stali v vrsti pred trgovino, da bi nabavili osnovne življenjske potrebščine in jih mimoidočim na ulici naknadno zaračunali po dvojni ceni. Vsakodnevna pogajanja so potekala v dolarjih, v kioskih pa ni bilo več zaslediti domačih izdelkov – kupovalo se je nemško jedilno olje, francoska čokolada ter britanske alkoholne pijače. Celo antični način blagovne menjave je znova vstopil v veljavo. Ni torej presenetljivo, da je Ruse takratna nezadostna pomoč s strani avtoritete spominjala na čase druge svetovne vojne (Service 2005, 516–519).

Jelcin se je mukoma trudil, da bi v temačni realnosti našel možnosti za sanacijo, vendar so njegovi kvazistrokovni monologi naleteli na gluha ušesa. Naveličano javnost je želel na vse pretege prepričati, da srednji razred v Rusiji ni poniknil:

Zdaj ljudje odločajo sami o sebi: odločajo o tem, ali bodo še naprej živeli ob svojih nizkih plačah ali pa bodo tvegali in začeli s svojimi podjetji – avtomobilskimi delavnicami, servisi za gospodinjske aparate, fotolaboratoriji, zasebnimi otroškimi vrtci in podobnim. Seveda ni lahko. Podjetje je treba registrirati, treba je imeti osnovne potrebščine, najti stranke, se boriti zanje, zraven pa še z močnejšimi tekmeči. Toda mnogi, ki so začeli iz nič, že žanjejo prve sadove. Našli so svojo novo življenjsko pot, ki je težka, toda vznemirljiva. In zaslužijo si vse spoštovanje (2000, 109).

Črnogledi ruski narod je v takšnem spodbudnem govoru zasledil le precejšnjo mero naivnosti. Kot opisuje položaj Poltkovska, so se po ulicah mnogi potikali brez beliča v žepu, med drugim “izobraženi, ugledni meščani, ki so izgubili službo ali se zapili, ker v novi resničnosti niso našli mesta zase. V tem plodnem vzdušju splošnega nezadovoljstva, brezposelnosti in odvečnosti mnogih, ki so v sovjetskem obdobju

pripadali različnim strokam, je pravovernost postala modna in vse zgube, ki so izgubile zakonce ali niso več videli nobenega smisla v življenju, so se zatekle k Cerkvi, čeprav nihče od njih še zdaleč ni bil pravi vernik” (2007, 122). Rešilno bilko je obupani populaciji ponujal celo časnik *Ruskij Vestnik*, ki je objavil nasvete Živilskega inštituta akademije medicinskih ved, kako preživeti s tremi dolarji na dan. V članku so zatrjevali, da je znanstveno dokazano, da 300 do 400 rubljev mesečno zagotavlja potrebne dnevne obroke odraslega človeka s povprečnimi fizičnimi in psihičnimi nalogami, kar je bilo – ob predstavljenih dnevni jedilnikih, baziranih na zelenjavi – vse prej kot odkritje (Nežmah 2007, 21). Vendar prilagoditev skromnim prehranjevalnim navadam še zdaleč ni bila edina skrb, s katero so si Rusi belili glavo; v razsulu so bile vse sfere življenja.

Tekom ekonomske krize so se akumulirale še druge težave, nad katerimi ni imel ruski narod absolutno nikakršne kontrole. Poleg občutnega znižanja povprečnega družinskega dohodka se je zdravniška oskrba zreducirala na minimum, v ospredju se je pojavil problem onesnaževanja, v industrijah pa so bili varnostni standardi le še izjema (Service 2005, 518). Zbledela podoba slavne Rusije se je kazala tudi v prekinitvi kontinuitete znanstvenih napredkov ter propadanju kulturnih ustanov. Usmiljenja vredno pa je bilo dejstvo, da je pogreb – s krsto ali brez nje – za Ruse postal luksuzna storitev (Solženicin 2001, 101).

Po dolgih letih trpljenja se je položaj ponovno zaostрил leta 1998, ko se je Rusija neizprosno bližala finančnemu zlomu. Centralna banka je obupano skušala ohraniti stabilno vrednost rublja, medtem ko se je finančno ministrstvo ubadalo z vprašanjem, kako poplačati 34 bilijonov rubljev vredne državne obveznice. Ogromno državnega denarja je pobral padec svetovnih cen nafte in odmevna rudarska stavka, ko so obupani rudarji začeli blokirati železniške proge, njihovi predstavniki pa so se utaborili pred Belo hišo v Moskvi, kjer so zahtevali plače in odstop Jelcina (Ševcova 2005, 10). Napetost v državi je takrat dosegla vrelišče, kar pa je bil logičen odziv naroda na dejstvo, da Jelcin v vseh svojih letih predsedovanja ni zmožgel rešiti Rusije iz začaranega kroga družbene degradacije.

4. 2 USODA ODROČNIH PREDELAV DRŽAVE

Škandaloznih družbenih razmer pod Jelcinovo oblastjo prebivalci Rusije niso občutili v enaki meri, kar gre pripisati predvsem njeni prostranosti. Skrajni deli in podeželje so namreč utrpeli veliko večjo škodo in konsekvantno je bil tamkajšnji gnev in prezir do ruske politične struje toliko bolj ekspresiven. Zatorej bi bilo obravnavanje ruske države kot monolitne celote v tem oziru neustrezno. Kljub neenotnemu družbenemu razvoju pa je propadanje periferije neugodno vplivalo na preoblikovanje ruske narodne zavesti.

Fatalnost Rusije tiči v tem, da je kot model človeštva preveč segmentalna, saj, kot definira Solženicin, vsebuje prvi, drugi in tretji svet. Prvi svet, gonilo modernizacije in zgledovanja po Zahodu, reprezentira Moskva, ki ima nadvlado nad politično, finančno ter informacijsko dimenzijo. Podobo drugega sveta sestavljajo mesta Sankt Petersburg, Jekaterinburg, Nižji Novgorod in Samara, tretjemu svetu pa pripada ves preostali del Rusije: jug, vzhod, neobljudeni sever ter degradirana primestja in mala mesta (2001, 104). Ta heterogenost je ključna pri razumevanju težavne postsovjetske dobe: medtem ko si pretežen del Rusije ni mogel opomoči od vseobčnega šoka, je v mondenih mestih življenje le nekako steklo naprej. Razlago je moč najti v stopnji ekonomske razvitosti, saj s tega vidika delujeta center in regije povsem neodvisno (Anninski v Billington in Parthé 2003, 7).

Proti koncu dvajsetega stoletja je že dve petini ruskega prebivalstva živelo pod pragom revščine. Statistični podatki so sicer variirali glede na geografsko lokacijo, saj je Moskvo in v nekoliko manjši meri Sankt Petersburg reševal gospodarski vzgon, ki pa ga ni bil deležen preostanek države. Stisko na severu Rusije in v Sibiriji je med Jelcinovo vladavino okrepila ukinitve državnih subvencij za namestitve v krajih z ostrimi klimatskimi razmerami. Življenjski standard se je drastično znižal tudi v mestih, ki so bila gospodarsko odvisna od industrijske specializacije, a jih je poteptala superiornost uvoznih artiklov (Service 2005, 539). Očitni primeri propadlega družbenega reda so se kazali tudi na skrajnem vzhodu Rusije. Posledice neoperativne infrastrukture so bile večrazsežne: učitelji zaradi neizplačanih sredstev niso poučevali, elektrike in ogrevanja si ni bilo moč privoščiti, lokalni transportni sistemi so bili odrezani od državnega omrežja, domovi so dobesedno trohneli, potovanja pa v nobenem primeru niso prišla v

poštev (Sergejev v Bonnell in Breslauer 2001, 160). Na Kamčatki, še enemu ruskemu področju, ki je daleč od oči oblasti, se je na eni strani našlo najsodobnejšo tehnologijo za pobijanje ljudi, na drugi pa trogloditsko životarjenje tistih, ki so s to tehnologijo upravljali. Propadanje mornarice je pustilo globoke sledi v psihičnem stanju vojakov. Nad samomori podmorniških častnikov, ki si niso več obetali ne denarja ne prihodnosti in ne nekdanje slave, se ni nihče čudil (Politkovska 2007, 182–186). Problematika odročnih predelov se je demonstrirala tudi v onesnaženosti okolja. Potrošeno jedrsko gorivo se je ravnodušno izlivalo v Belo morje, v področjih težke industrije, kot je Čeljabinsk, pa je bil porast respiratornih in dermatoloških bolezni nadvse zaskrbljujoč (Service 2005, 517).

Podeželje je na svoj edinstven način doživljalo izgubo imovine. Zaradi cen, ki so tisočkrat poskočile, je postala nesmiselna proizvodnja mleka, mesa in zrnja. Organizirane trgovine na debelo ni bilo več, prav tako ne nade o minimalnem dobičku in tako se je pričelo prvo splošno gibanje: zakol goveda. Število glav goveda se je v izjemno kratkem času zmanjšalo za dvakrat, naknadno pa so se začele krčiti setvene površine, polja je zaraščal plevel, od tehnike pa je ostala le stara šara. Namesto žetvi in pobiranju pridelkov so se kmetje kmalu posvetili drugemu opravilu, ki je zanje predstavljal edini smoter življenja – pitju alkohola (Solženicin 2001, 89).

Številne družbe v tranziciji doleti tako imenovana črna luknja oziroma socialna situacija, ki jo zaznamuje obup in populacijo psihično prisili v to, da sploh ne skuša izboljšati svojega statusa, kar velja tudi za odpravo infrastrukturne škode. Izkustvo črne luknje vzdrži dolgo obdobje, prenaša se iz ene generacije v drugo in tako kot vsaka vojna uniči osnovne humanistične vrednote. Pojav črne luknje je bilo v Rusiji zaznati na severu ter skrajnem vzhodu države v regijah Habarovsk, Kamčatka, Vladivostok in Sahalin. Ta področja so še posebej občutila pomanjkanje državne finančne podpore, položaj pa so otežili še nezaslišani energetske stroški in visoke transportne tarife (Sergejev v Bonnell in Breslauer 2001, 160–168).

K tematiki narodne zavesti je nujno pristopiti v skladu z obstojem regionalnih zavesti. To potrjuje tudi Sagalev, ki rusko narodno zavest determinira kot večdimenzionalno in sestojeko iz zavesti o Ruski federaciji ter lokalnih zavesti, kot sta denimo sibirski ali

tatarska. Navezanost na določeno pokrajino je v Rusiji precej izrazita, zato ne preseneča, da prebivalec Sibirije izpostavi regionalno pripadnost pred državno (v Billington in Parthé 2003, 35). Regionalna zavest ima sicer impresiven učinek na kulturo in psihologijo Rusov, ne pa tudi na politiko in ekonomijo. Posamezni predeli so se po Jelcinovih strahotnih dejanjih pobrali vsaj na kulturni ravni in na lastno iniciativo pričeli obujati umetnost.² Nekateri celo menijo, da bo relativno nerazvita Sibirija s prebivalstvom, ki je veliko bolj svetovljansko in inteligentno, kot mu to pripisujejo, igralo posebno vlogo v regeneraciji ruskega naroda, saj naj bi bila ravno tam zagotovljena popolna svoboda (Billington 2004, 113–116). Načeloma torej ruska civilna družba ne more dozoreti samo na podlagi direktiv iz Moskve.

4. 3 ALARMANTNI STATISTIČNI INDIKATORJI

Simptomi hladne Jelcinove ere, poudarjajoč stihijski gospodarski razvoj, razpuščenost družbe in prepojenost s političnimi farsami, so upravičeno povezani tudi z neugodnimi statističnimi poročili. Ker je borba za individualno preživetje narekovala takratni vsakdan, so se nekateri Rusi posluževali spletkarskih načrtov, drugi pa so se distancirali od mučnega dogajanja in se pogreznili v lastne misli. Narod je bil tako razpet med dvema skrajnostma: na eni so se kopičila kriminalna dejanja, na drugi pa psihične motnje. Kot rezultat je tudi alteracija demografskih značilnosti Rusije, poenostavljeno rečeno, le odraz iz obupa izvirajočih reakcij prebivalstva.

Podkupljivost policije in nesposobnost pravobranilstva sta bila več kot idealna pogoja za razmah kriminala. Ministrstvo za notranje zadeve je v poročilu leta 1996 naštel, da na območju države deluje kar 8000 gangsterskih tolp, da jih je 300 razpredlo celo mednarodne mreže ter da mafija nadzira 40 odstotkov zasebnih podjetij, 60 odstotkov državnih podjetij in 50 odstotkov poslovanja vseh bank (Nežmah 2007, 164). Tarča organiziranih kriminalcev v Rusiji niso bili (očitno prerevni) posamezniki, marveč država. Čeprav je običajen državljan imel zelo skromne možnosti za zmago v kakršni koli konfrontaciji z državo, je njena šibkost prišla na plano, ko se je znašla v primežu lobijev (Sergejev v Bonnell in Breslauer 2001, 158). V času Jelcinovega režima je bilo

---

² Na kulturnem področju so se izjemno izkazala mesta Rostov, Saratov, Perm ter Vladivostok, in sicer s prirejanjem odmevnih filmskih festivalov.

umorjenih šest poslancev, več deset novinarjev in bankirjev ter približno sto poslovnežev (Nežmah 2007, 154). Denar ni bil venomer povod za umor, saj so bili dokaj običajni tudi umori med prijatelji, ki so se pripetili zaradi prevelike količine zaužite vodke (v Meier 2004, 286). Korupcija je v rekordnem času postala stalna spremljevalka ruskih poslov, nastopile pa so se še druge oblike deviacije: prihajalo je do nezakonitih izvozov goriva in kovin, ruski generali so svojo vojaško opremo prodajali najvišjim ponudnikom (četudi so ti bili čečenski teroristi), vse pogostejše pa so bile tudi zlorabe starejših podnajemnikov, ki se niso bili pripravljene prostovoljno izseliti iz svojih stanovanj, ki so se nahajala v čedalje bolj zaželenih mestnih lokacijah (Service 2005, 519).

Zgodbo zase predstavlja nihanje stopnje samomorov v drugi polovici dvajsetega stoletja. Letna stopnja samomorov je od šestdesetih do sredine osemdesetih let počasi, a enakomerno naraščala, v času antialkoholne kampanje Gorbačova je krepko upadla, potem pa je med letoma 1987 in 1994 prišlo do trikratnega porasta samomorilnosti; v slednjem obdobju je število samomorov na 100.000 prebivalcev znašalo 33, od tega je bila večina storjenih v odročnih naseljih. Raziskave so razkrile, da so bili revščina, enostarševstvo in alkoholiziranost v takratni Rusiji v korelacijski zvezi s stopnjo samomorov (Pridemore 2005, 732-734). Ruski psihiater Kurpatov (v Meier 2004, 335–338) pojasnjuje, da porast samomorov ni bil izid nevrotičnega dojemanja izoliranosti, temveč izgube zavesti o lastnem položaju. Ključna težava je v tem, da z zgodovinskega vidika Rusija ni bila nikdar spokojna. Ravno nasprotno, njena preteklost je bila naslonjena na idejo suženjstva oziroma na prepričanje, da vsi pripadajo državi. Po razpadu Sovjetske zveze pa je prebivalstvo obrnilo pogled navznoter in razcvetela se je individualnost. Vendar kriza identitete ni bila striktno osebna, ampak tudi narodna.

Neobetavna demografska slika postsovjetske Rusije je dokaz, kako globoko je tonila država in z njo tudi družba. Stopnja revščine se je z manj kot 12 odstotkov v letu 1991 zvišala na več kot 25 odstotkov v letu 1995 (Pridemore 2005, 735). Stopnji rodnosti in smrtnosti sta prav tako zašli v nevarne vode, kar je botrovalo temu, da se je število prebivalcev zmanjšalo z 148,7 milijona v letu 1992 na 144 milijonov v letu 2002. Strokovnjaki so posledično že pričeli napovedovati, da bo imela Ruska federacija leta 2050 le še okoli 100 milijonov prebivalcev (Meier 2004, 435). Poleg presunljivega

padca rodnosti, ki ga ni bilo moč zaslediti nikjer drugje na svetu, je bila šokantna tudi statistika, da je na 1000 rojstev v povprečju umrlo 20 novorojenčkov, medtem ko je v razvitih deželah znašala ta številka od 8 do 12. V času Jelcinove dobe je bilo v celotni populaciji za približno 9 milijonov več žensk kot moških, kar pa ni presenetljivo glede na podatek, da je stopnja smrtnosti pri moških strmo naraščala in da je pričakovana življenjska doba le-teh v povprečju znašala samo 57 let, kot recimo v Indiji, Indoneziji in delno tudi v Afriki (Solženicin 2001, 102). Povrh vsega je Rusijo doletela še epidemija aidsa, implikacija še ene boleče točke družbe: odvisnosti od drog (Meier 2004, 366). Omenjeni vzorec zaskrbljujočih kazalcev je bil zadosten razlog za uvedbo določenih ukrepov s strani države, a vodilne sile so se tudi na tem področju izneverile.

4. 4 MNOŽIČNI POJAV APATIJE IN KONFUZNOSTI

Razgrajeni mehanizmi države in brezglavo politično odločanje sta bila prvenstvena razloga za abnormalno čustveno dramo v Jelcinovi dobi. Takratni psihološki profil Rusov je zajemal širok razpon mentalnih stanj in podobno kot drugi narodi, ki so izkusili vojne vihre ali druga izredna stanja v državi, je tudi ruski narod občutil visoko jakost obupa, jeze in razočaranja. Psihično nemoč Rusov pa sta nadgradili dve partikularni stanji, in sicer apatija in konfuznost, ki sta se odražali ne samo v percepciji brutalnih družbenih razmer, ampak tudi v hotenju po spremembah.

Apatija družbe do političnega sistema pod Jelcinovo oblastjo se je v Rusiji izražala z dvema slengovskima terminoma: *stio*b in *pofigizm*. *Stio*b je nakazoval nov življenjski pristop, katerega značilnost je, da se nobene osebe ali besed ne jemlje resno, medtem ko je pri *pofigizmu*, izvirajoč iz besede *figu*, v bistvu šlo za nekakšen osebni slogan v stilu "Vseeno mi je za vse". Verofejev je *pofigizm* celo označil za novo rusko narodno filozofijo. Absolutna ravnodušnost Rusov po njegovem mnenju ni bila nič drugega kot odsev naravne reakcije ljudstva na materialno nestabilnost ter posnemanje idej Zahoda, kot sta demokracija in človeške pravice, s katerimi je želel politični razred zakamuflirati rusko narodno ponižanje. Sodeč po Verofejevu pa se ideja *pofigizma* ni prekinila s slovesom Jelcina, temveč se je nadaljevala tudi v Putinovi eri. Za Janickega pa je ključen vir brezbriznosti ležal v tem, da je v postsovjetski Rusiji slehernemu posamezniku pretila nevarnost. Dejstvo je, da so se pod Jelcinom namesto dobrin

producirala tveganja. Potemtakem je bil obstoj naroda ogrožen zaradi izgube vitalnosti in ne zaradi neučinkovitosti reform. Stanje v družbi pa se je dodatno poslabšalo, ko je prišlo do potencialno ekspanzivnega fenomena: kulturne revščine med visoko izobraženimi ljudmi (v Billington 2004, 101–102). Izguba vere v napredek oziroma bolje rečeno v to, da bi volitve sploh lahko prinesle kaj pozitivnega, je bila posledica tega, da se je tekom boleče postkomunistične transformacije narod privadil praktično na vse: na delavske in gladovne stavke, samomore in mnogotera žrtvovanja (Ševcova 2005, 10). Janovič podaja svojo argumentacijo, zakaj je družba zapadla v depresijo in paralizo: do tega je prišlo le zaradi tega, ker država kot taka ni izpolnila njenih (prevelikih) pričakovanj (v Billington in Parthé 2003, 50).

Eden izmed dejavnikov, ki je gradualno stopnjeval konfuznost med Rusi, pa je bila sama sestava dume. Seveda ni bil problematičen obstoj singularne stranke, temveč kopičenje neizkušenih strank. Razlike med samimi strankami niso bile jasne, njihovi programi pa so bili polni obskurnosti (Service 2005, 522). Na ruskem političnem zemljevidu je bilo nemogoče izpostaviti vsaj eno stranko, ki bi imela jasno določene ter opcijsko vsečne cilje. Dvom, ki se je Rusom ob tem porajal, ni bil “Katero stranko naj volim?”, temveč “Ali je sploh smiselno voliti?”. Zanimivo je, da je določeno mero konfuznosti pokazala tudi raziskava o najprimernejši ideologiji za ruski narod. Anketiranci so svoja mnenja podali takole: 5 odstotkov vprašanih je zagovarjalo komunizem, 8 odstotkov socializem, 2,5 odstotka religiozne ideje, 6 odstotkov demokracijo, 4,5 odstotka idejo ruske samobitnosti in 35 odstotkov je podpiralo idejo Rusije kot svetovne velesile (Satarov v Billington in Parthé 2003, 10). Iz tega je moč sklepati, da Rusi niso bili nikoli prepričani, kaj je zanje dobro in kaj slabo. Rusi si prav tako niso bili enotni pri odgovoru na vprašanje, koga obdolžiti za težave po razpadu Sovjetske zveze: 50 odstotkov anketirancev je krivilo Jelcina, 25 odstotkov Gorbačova, 18 odstotkov je odvrnilo, da so si sami krivi, 7 odstotkov vprašanih pa je krivdo pripisalo Zahodu (Kuvaldin v Billington in Parthé 2003, 70). Za razlago pojava konfuznosti se je zato potrebno ponovno obregniti ob zgodovino Rusije. Ne gre za to, da je imperialna preteklost zameglila množični um, temveč za prilagajanje silnemu preobratu miselnih vzorcev.

4. 5 OSTRA KRITIKA VLADAVINE BORISA JELCINA

Z navalom neizprosnih kritik in obtožb v osmih letih vladanja, obeleženih z mnogimi zgrešenimi političnimi ukazi, si je Jelcin naprtil nadvse nezavidljivo podobo v javnosti. Ta mu sicer ni nikoli očitala hladnosti, kot jo je denimo kasneje Putinu. Videla ga je kot ljudskega človeka, ki pa mu je žal primanjkovalo vodstvenih sposobnosti in odgovorne discipline, ki se je čestokrat posluževal laži ter bil v želji po vrhovni moči pretirano vznesen. Njegova največja šibkost se je demonstrirala v tem, da mu je dogajanje v državi konstantno uhajalo izpod vsakega nadzora. Njegova mandatna težnja je bila pravzaprav paradoksalno zastavljena: želel je funkcionirati kot vsemogočen in nedotakljiv predsednik, medtem ko je bila država v zagatnem procesu dezintegracije. Uspelo mu je le to, da je na glavo obrnil potek ruskega življenja, "okužil" družbo s pesimizmom in spodkopal temelje narodne zavesti.

Po mnenju Ševcove (2005, 3) Jelcin ni bil vodja, sposoben imenitnih transformacij, temveč pokončevalec. Gradnja nove države, napor vsakodnevnega vladanja, doseganje konsenzov in spletnje novih narodnih vezi so bile preizkušnje, na katere Jelcin preprosto ni bil pripravljen. Zaradi vsiljevanja političnih idej brez posvetovanja s predstavniškimi telesi je na eni strani pojenjala Jelcinova popularnost, na drugi pa so se ljudje pričeli z entuziazmom spominjati stabilnosti in varnosti iz časov vladavine Brežnjeva (Service 2005, 529). Jelcinovo neprepričljivo, kaotično in destruktivno vladanje je prisililo narod, da je začel sam razmišljati in dojemati, da je odvisen le od svoje notranje moči. To je bil zagotovo največji psihološki izziv za narod, saj je bil primoran stopiti iz sence države ter se postaviti na lastne noge (Ševcova 2005, 67). Pritisk nad Jelcinom so, tako kot javnost, izvajali tudi komunisti. Ko so izgubili prve in druge volitve, so začeli iskati kakršna koli sredstva, da bi predsednika onemogočili in ga odstranili s položaja. Uporabili so prav vse argumente: razpad Sovjetske zveze so označili kot "zaroto"; napake v prvi čečenski vojni kot zločin; gospodarske težave kot "genocid nad ruskim prebivalstvom". Do umazanih špekulacij niso gojili zadržkov, tako da so bile po njihovem zatrjevanju tudi Jelcinove zdravstvene težave povod za veliki politični škandal in obstrukcijo v dumi (Jelcin 2000, 115). Na vse provokacije pa se je Jelcin hudomušno odzval z izgovorom, da sploh ni kriv za politične krize, ki so se pripetile v času njegovega predsednikovanja, češ da so to bile "le krize med obdobji stabilnosti" (2000, 167).

Ko je bil Jelcin na predsedniških volitvah leta 1996 izvoljen že v drugo, je javnost zajel val zgražanja in negodovanja. Tragikomičnost dogodka je bila v tem, da je bil Jelcin takrat tako slaboten, da ni bil fizično sposoben priti na volišče in oddati svojega glasu, kar je sprožilo norčevanje nekaterih cinikov, da je Rusija za predsednika volila truplo (Truscott 2004, 94). Pa vendarle so denar, pokroviteljstvo in genialna medijska kampanja, za katero je stala Jelcinova politična družina, prispevali levji delež k ponovni izvolitvi (Service 2005, 531).³ Vendar pa nihče ni videl ne smisla ne perspektivnosti v novem mandatu, kar je pokazala tudi anketa leta 1996, v kateri je dve tretjini Rusov odgovorilo, da bi lahko le trde roke nepopustljivega vodje vzpostavile red v državi (Billington 2004, 53).

Duhamorno razpoloženje naroda je Jelcinu izjemoma dalo vedeti, da mora vendarle nekaj postoriti tudi na področju narodne mentalitete. Trudil se je, čeprav ne ravno odločno, da bi spodbujal interetnično harmonijo. Namreč, v svojih govorih državljanov ni nagovoril z besedo *russkie*, kar je izraz za etnične Ruse, temveč z besedo *rossijane*, kar se nanaša na celotno populacijo Ruske federacije, torej na vse narodnosti (Service 2005, 511). Leta 1996 je v Kremlinu celo nakazal potrebo po novi narodni ideji oziroma sloganu. V ta namen je sklical komisijo, ki so jo sestavljali zgodovinarji, politologi in javnomnenjski anketarji, a so bili predloženi scenariji brezplodni. Za Lihačeva bi bil kakšen konstruktiven predlog popolno presenečenje, saj, kot sam pravi, tako prostrane dežele, kot je Rusija, ne more unificirati ena sama ideologija (v Meier 2004, 338).

Težko bi bilo z gotovostjo trditi, da je bila Jelcinova čast povsem upravičeno poteptana. Tudi javno nepriznavanje določenih zaslug je bilo bržkone za lase privlečeno. Kot meni Ševcova (2005, 65), bi lahko bili manj kritični do njegovega dela, če bi upoštevali dejstvo, da se je Rusija leta 1991 soočala s preštevilnimi izzivi in da je bilo odpravljanje disfunkcij večinoma limitirano. Konec koncev je bil Jelcin pri navezovanju tesnih stikov z voditelji drugih držav izjemno učinkovit, a se je to v očeh javnosti pokazalo kot izogibanje težavam v lastni državi. Jelcin je bil tako prepogosto primoran se s svojo medvedjo držo postaviti v bran in upravičevati svoje sporne politične odločitve:

---

³ Jelcinovo politično družino, ki je bila za marsikoga trn v peti, so sestavljali Jelcinova hči Tatjana, njen kasnejši mož Valentin Jumašev, šef osebja Aleksander Vološin ter oligarh Roman Abramovič, vodja skupine pa je bil razvpiti tajkun Boris Berezovski (Ševcova 17, 2005).

V svoji politični karieri sem moral pogosto taktično žrtvovati kake figure ali pa trdnjave pomikati na bočne položaje. Moje pogoste kadrovske menjave so postale predmet vsakodnevnih opravljenih pogovorov med novinarji. Naj omenim nekaj podrobnosti: noben sovjetski voditelj ni imel nikoli opravka s tako trdovratno parlamentarno obstrukcijo, s tako neusmiljeno kritiko v medijih in z nenehno grožnjo neobvladljive politične krize. Da bi ohranil status quo, sem moral občasno na politično prizorišče priti z novimi obrazi. Nekateri ljudi sem moral potiskati naprej, druge žrtvovati. Toda nobena žrtev, nobena razrešitev in nobena sprememba političnega zemljevida ni bila naključna ali zgolj taktična. Ob vsaki svoji potezi sem imel v mislih celovito strategijo in smisel vsega našega početja (2000, 90).

Kar pa je bilo zanj sila neprijetno, je bilo nenehno utemeljevanje, da ne gre simptome njegovih zdravstvenih težav zamenjevati z alkoholiziranim stanjem.⁴ Verjetno ni potrebno posebej poudarjati, da njegove obrambe pri množici niso vzbudile usmiljenja. Leta 1999 so mu državljani v javnomnenjski anketi namenili le 18-odstotno podporo, kar je bil zanj ekspliciten namig, da je skrajni čas za odstop s predsedniškega položaja (Truscott 2004, 94). Obča negativna slika o Jelcinu je bila konec koncev plod raznolikih napak. Kot opazja Lamprecht (2008), tiči glavni razlog v tem, da je bil razglašen za preroka v novi državni tvorbi, a se je njegov imidž demokrata izkazal za farso, sodeč po Alkalaju pa v tem, da je omogočil in odlično poskrbel za nepoštenjake, kot sta Berezovski in Abramovič (2008). Po dolgih letih borbe z državo in samim seboj ga je streznilo grenko spoznanje, da mu ni uspelo izboljšati življenja Rusov. Preden se je dokončno poslovil od statusa predsednika, je vendarle čutil odgovornost, da se opraviči celotni Rusiji:

Prosim vas odpuščanja. Rad bi se vam opravičil za vse vaše sanje, ki jih nisem uresničil. Mnogo tega, kar se je zdelo enostavno, se je izkazalo za zelo težko. Opravičujem se, če nisem upravičil pričakovanj ljudi, ki so verjeli, da lahko v enem skoku preskočimo iz sive, negibne, totalitarne preteklosti v svetlo, napredno, civilizirano prihodnost. Tudi sam sem v to verjel. Zdelo se mi je, da če opravimo

---

⁴ Jelcin je preživel pet srčnih kapi in trojni srčni obvod, kar je neugodno vplivalo na njegove sposobnosti govora in hoje (Truscott 2004, 94).

en sam skok, lahko naredimo kar koli. Toda ni šlo z enim skokom. Glede nekaterih stvari sem bil preveč naiven. Izkazalo se je, da so na nekaterih področjih problemi preveč zapleteni (2000, 332).

Po mukotrpnem obdobju je bilo jasno, da je ruski narod lačen novega predsednika, oziroma bolje rečeno, novega državnega heroja, ki bi preokrenil ustroj države in predramil družbo iz duhovne negibnosti. Narodna nadeja, da bi se Rusija končno znašla v dobi liberalizacije in bolj strukturirane demokracije, je na Putinova ramena nedvomno naložila težko breme.

5 PREIZKUŠNJE PUTINOVE ERE

Jelcinova nezmožnost operiranja s kočljivimi razmerami v državi je bila razvidna tudi v njegovem drugem predsedniškem mandatu in bolj ko se je Rusija približevala novemu tisočletju, bolj je bil Jelcin izpostavljen medijskemu in družbenemu linču. Zaradi njegovega predčasnega sestopa s predsedniškega prestola, ki je bil pogojen s psihološkim pritiskom javnosti, se je med ruskim prebivalstvom razleglo veliko olajšanje. Rusom je bilo jasno, da je za preroditev Rusije potreben predsednik, ki bo moral razmišljati v povsem drugačnih kategorijah, kot jih je diktirala prejšnja destruktivna politična generacija. Tudi sam Jelcin je sprevidel, da narod nestrpno čaka na konkretne novitete v državi in nenazadnje na odločnega in zaupanja vrednega predsednika. Nihče si ni drznil anticipirati boljših življenjskih pogojev, kaj šele senzacionalističnih prelomnic, a Putin je kasneje s svojimi direktivami v mnogih pogledih presenetil.

Ko je bil Putin leta 1999 vpoklican kot predsednik vlade, mu politični razred in prav tako javnost nista posvečala pretirane pozornosti, saj so bili vsi izčrpani od preteklih državnih pretresov. Videli so ga kot le še eno slučajno figuro v Jelcinovem nizu neprestanega menjavanja premierjev (Ševcova 2005, 30). Vendar je Putinov uspešen poseg pri konfliktu s Čečenijo impresioniral Rusijo ter v Jelcinu vzbudil prepričanje, da je več kot primeren za predsedniško vlogo. Ko mu je Jelcin decembra 1999 sporočil, da ga namerava postaviti za predsednika, Putin sploh ni bil navdušen in mu je obotavljajoče dejal: "Boris Nikolajevič, mislim, da še nisem pripravljen za takšno

odločitev” (v Jelcin 2000, 5). A Putinov dvom je bil kratkotrajen. Konec koncev, če se Putin ne bi odločil za kandidiranje, bi bil to za Jelcina boleč osebni poraz, kajti Kremlja ni želel zapustiti brez postavitve trdne opore na čelu države.

Tik pred predsedniškimi volitvami se je odvil navidezno nepomemben, a s psihološkega vidika izredno pomemben dogodek za razumevanje takratne narodne miselnosti, in sicer pogreb Anatolija Sobčaka, nekdanjega župana Sankt Petersburga. Putin je bil njegov asistent v času županovanja, nanj pa je bil tudi močno navezan, saj je bil Sobčak obenem tudi njegov mentor. Na pogrebu ni mogel skriti solz pred televizijskimi kamerami in bilo je očitno, da iskreno žaluje za svojim nekdanjim šefom. To je v ruskih srcih ubralo pravo struno, saj so lahko prvič dobili vpogled v njegovo pravo (torej ne politično naravnano) osebnost (Ševcova 33, 2005). Nedvomno je njegov humani odziv na pogrebu prispeval svoj delež k temu, da ga je v relativno kratkem času vzljubila celotna Rusija.

Z nepopustljivo podporo ruskih medijev je njegova podpora z dveh odstotkov septembra 1999 narasla na 70 odstotkov v času predsedniških volitev marca 2000. Čeprav ga je Jelcin predlagal za svojega naslednika, je bil Putin njegova čista antiteza. Medtem ko je bil prvi karizmatik, a žal tudi alkoholik (čeprav je to sam venomer zanikal), se slednji kot abstinent ni sramoval občasno pokazati svojih telesnih sposobnosti na tekmah juda, ki so jih prenašale televizijske postaje. Putinova pičla evidenca političnega udejstvovanja in nerodni nastopi na televiziji so bili za javno mišljenje pravzaprav prednost napram nastopaštvu prevarantskih ruskih politikov. Četudi mu predvolilne kampanje niso bile povšeči in je bil v tem segmentu zelo neizkušen, je bila njegova zmaga na volitvah povsem predvidljiva (Truscott 2004, 105).

Ko je nastopilo novo stoletje, se je v Moskvi po dolgih letih prevratov in ekscesov vzpostavil nepričakovan mir. Putin in moskovski župan Lužkov, nekoč zagrenjena sovražnika, sta v en glas govorila o novem patriotizmu in potrebi po ekonomski neodvisnosti. Tudi centralna banka je končno vzpostavila kontrolo nad vrednostjo rublja in s tem se je delniški trg pričel počasi dvigovati z dna (Meier 204, 404). Porazna Jelcinova politična zapuščina ni zmedla Putinovih ambicij. V prvi vrsti se je zavedal, da bo moral biti skrajno previden pri ubiranju strategije, ki ne bo smela zanemarjati želja bipolarnega naroda: na enem polu so namreč nanj pritiskala pričakovanja tistih, ki

hrepenijo po sovjetskih zlatih časih, na drugem pa upi zagovornikov popolnoma nove smeri. Putin je sicer od samega začetka zagovarjal idejo “vodene demokracije”, ki naj ne bi ogrožala države ali predsednika samega (v Truscott 2004, 224–226). Ker je verjel, da je v šibki državi brez zakonov človek nemočen in nezaščiten, je bila zanj ojačitev države predispozicija za liberalizacijo človeka. Poleg tega je domači in svetovni javnosti hitro nakazal, da imajo narodni interesi prioriteto pred interesi zunanje politike (v Truscott 2004, 126–127). Svojih grandioznih namer ni nikoli skrival, ravno nasprotno, te so se izražale skozi njegovo trditev: “Rusija bo velika ali pa sploh ne bo” (v Ševcova 2005, 175). Glede Čečenov je brez dlake na jeziku dal vedeti, da je njegov cilj zaščititi prebivalstvo pred banditi. Ko ga je javnost občudovala, kako nagovarja narod s podija v dumi, je sprevidela, da je končno dočkala determiniranega predsednika, ki s svojimi hladnimi očmi in atletsko držo vzbuja strahospoštovanje (Ševcova 2005, 37).

Sodeč po Jelcinu si je Putin pridobil naklonjenost, ker je vzbujal upanje, vero ter občutek varnosti in miru. Pričeli so ga ceniti, ker ni uporabljal velikih besed in se je na kritične državne razmere odzival na enak način kot na milijone Rusov – odkrito in ostro (2000, 289). Celo Bush, ki se je sicer s Putinom prvič srečal šele julija 2001 v Sloveniji, je takoj izrazil zaupanje do Putina ter ga označil kot poštenega in odkritega človeka, ki ljubi svojo državo. Kar se tiče odnosa med predsednikoma Rusije in Združenih držav Amerike je potrebno omeniti, da se je le-ta popolnoma spremenil od Jelcinovih časov. Jelcin in Clinton sta gojila izjemno prijateljstvo ter bila pri izražanju ambicioznih ciljev nekoliko “zasanjana”, z nastopom leta 2000 pa je bilo karizme konec in v odnos Bush–Putin je vstopila hladnokrvna pragmatičnost (Meier 2004, 418). Na poti k popularnosti je Putinu pomagala tudi novonastala stranka Združena Rusija, katere delovanje je bilo odvisno od vodilne elite in se zatorej ni predstavljala kot politična baza moči. V principu je bila stranka, sestavljena tudi iz slavnih osebnosti, le lažen konstrukt, na silo formiran iz enega samega razloga: podpirati Putina in Kremelj (Truscott 2004, 224).

Kljub splošnemu vtisu, da so Rusi z izvolitvijo Putina zadeli v polno, so nekateri že na začetku njegove vladavine opozarjali na njegove šibke točke. Po mnenju Politkovske se Putin ni znal pogovarjati, saj razpravljanje ni bilo njegovo naravno okolje. Njegov žanr je bil vojaški monolog, s katerim je indirektno namigoval na dolžnost podrejenih, ki so se morali pretvarjati, da se strinjajo z njegovimi izjavami. Poleg tega je bilo razvidno, da so nekatere odločitve izvirale iz njegove maščevalne narave (2007, 247). Polkovnik

Komiteja državne varnosti (KGB) Mihail Frolov, ki je mladega Putina usposabljal za delo tajnega agenta, poudarja, da so mu že takrat manjkale določene družbene sposobnosti, in sicer tekoča komunikacija ter dobra interakcija na osebni in družbeni ravni. Bil je sicer dober opazovalec in je znal prisluhniti ljudem, a so ga njegove komunikacijske nezmožnosti pustile na cedilu (v Truscott 2004, 47). Kot so kasneje pričale prenekaterne neprijetne družbene okoliščine, so bile te trditve vsekakor upravičene.

S prihodom Putina na oblast je bilo takoj jasno, da se je dramatično spremenil stil vodenja države in zdelo se je, da se bo le stežka našla grozeča in hkrati učinkovita opozicija bodisi v parlamentu bodisi v medijih. Vsaj na prvi pogled je bilo moč zaslutiti, da je bil Jelcinov naslednik zmožen rigoroznega zoperstavljanja napadom politične arene in postavitvi novih mejnikov v življenju ruskega naroda.

5.1 OBETA VEN ZAČETEK PRELOMNIH REFORM

Putin je kmalu po predsedniški inavguraciji začel izkazovati svojo politično zagrizenost z izvajanjem prepotrebnih reform. Skeptiki so pričakovali, da bo kvečjemu preoblikoval stare ruske zakone, a Putin je hitro nakazal intenco, da njegov režim ne bo spodbujal mediokritete. Bežen vpogled v zasnovanost reform je dajal vtis, da bo Putinova politika – za razliko od Jelcinove – vendarle delovala v dobro države in naroda.

Že poletni meseci leta 2000 so bili izjemno produktivni za Putina. Uspel je praktično v vsem: krotanju guvernerjev, boju proti oligarhom, odpravi neodvisnosti federalnega sveta, prisvojitvi dume, odvzemanju moči ostalim političnim institucijam in ustrahovanju tiska. Julija leta 2000 je med Rusi užival že 73-odstotno podporo (Ševcova 2005, 110–112). V letu 2001 je Putin nadaljeval z uvajanjem dodatnih signifikantnih domačih reform: lotil se je spornih področij, kot so profitne obresti, birokratsko vmešavanje v ekonomijo in pranje denarja, sprožil privatizacijo zemljišč, predlagal rešitve v zvezi s pokojninami in plačami ter se mimogrede posvetil celo restrukturiranju električnega omrežja. Kot pravnik je bil Putin determiniran, da bo odpravil tudi pomanjkljivosti ruskega pravosodnega sistema, in sicer tako, da bo le-ta bolj efektiven, saj so stari sovjetski zakoni dobro služili državi, a žal ignorirali pravice posameznikov (v Truscott 2004, 207–208). Vzporedno z reformami se je tako pričela intenzivirati

njegova moč kakor tudi zavedanje naroda, da Rusija ponovno premore prominentnega vladarja.

Za Putina je bila ekonomska reforma predispozicija za uveljavitev vizije Rusije kot velesile. Menil je, da bi brez te Rusija nadaljevala z gospodarskim nazadovanjem in bi tako tvegala zdrs v razred držav tretjega sveta (v Truscott 2004, 124). Dovršenost Putinovih načrtov se je v tem oziru pokazala relativno ekspresno, saj so bili ekonomski rezultati leta 2000 najboljši v zadnjih 25 letih (Ševcova 2005, 141). Leta 1998 je državni primanjkljaj znašal 6 bilijonov dolarjev, leta 2000 pa je imela država že neverjetnih 45 bilijonov dolarjev presežka. Leta 2003 je bila letna rast 7-odstotna, s čimer je Rusija prehitela Veliko Britanijo, Združene države Amerike, Kanado, preostanek Evropske unije in Japonsko. Od velikih ekonomij je bila edinole Kitajska ekvivalenten nasprotnik v smislu letne rasti (Truscott 2004, 211). Gospodarsko okrevanje je državo zagotovo postavljalo v boljšo luč, obenem pa je bilo moč zaznati pomirjenost naroda, ki se ni več tako melanholično oziral na sovjetske čase, kot je to bila praksa v Jelcinovi eri.

Putin je svoj politični domet ekspandiral tudi izven Moskve. Da bi utrdil nadzor nad nemirnimi in svojeglavimi regijami, je državo razdelil na sedem upravnih območij in v vsako izmed teh namestil pooblaščenca za vodenje. Ruske zgodovinarje je njegov načrt celo spominjal na meje militarnih okrožij leta 1708 pod vodstvom carja Petra Velikega, s čimer so posredno namigovali, da se je Putin pri odločitvi zgledoval po zgodovinski ikoni (Meier 2003, 412). Ne glede na to, ali je slednja komparacija razumna ali ne, je moč trditi, da je Putin s to potezo želel povečati vpliv nad celotno državo, kar pa ne pomeni, da so imele odročne pokrajine od tega kakšne bistvene koristi.

Kot gesto preteklosti je Putin ponovno uvedel vojaška urjenja v šolah, obudil (čeravno z novimi besedami) sovjetsko himno ter restavriral rdečo zvezdo kot simbol na zastavi oboroženih sil. Jeseni leta 2003 se je дума strinjala, da bo vojaško urjenje vključevalo razstavljanje puške AK-47, osnovne terenske vaje, paradne drile ter priprave na morebiten biološki, kemični ali jedrski napad. Militarna urjenja so bila seveda del Putinove težnje po rekreiranju statusa velesile in vzbuditvi narodnega ponosa do države in vojske. Na listi prioritet je Putin moč države, kot je tudi sam priznal, uvrščal pred demokracijo (Truscott 2004, 219). Z omenjeno kombinacijo simbolov, ki so

predstavljali različne faze ruske zgodovine, je Putin hotel opozoriti na obstoj časovnih vezi in dati ruski veličastni dediščini otipljivo obliko. Kljub dobremu namenu je Rusija zapadla v vsesplošno debato. Repetitivni emocionalni argumenti glede simbolov so pokazali, kako težko je poenotiti državo, ki je vrsto let doživljala pekel in bila še vedno podvržena radikalnim spremembam. Čeprav so nekateri razumeli ta način združitve naroda kot provokacijo, je bilo vsaj očitno, da je bil Putin v svojem prizadevanju za konsolidacijo družbe in zedinjenje Rusije iskren (Ševcova 2005, 144–145). Ker pa je bila v družbi navzoča želja po tem, da bi bilo rusko poreklo zopet čaščno, je večina Rusov prenovljeno himno vendarle sprejela odprtih rok (Service 2005, 545).

V okviru ankete, izvedene s strani Vseruskega centra za javnomnenjske študije, so Rusi podelili Putinu laskavi naslov "Človek leta 2001". Oziraje se na razmere v državi, to pravzaprav ni bilo nič nenavadnega, saj so zahvaljujoč Putinu Rusi lahko ponovno gojili upanje o prosperiteti in redu v državi (Truscott 2004, 243). Ob vseh omenjenih pozitivnih dosežkih Putina pa se pri interpretaciji nikakor ni smiselno pre nagliti. Oktobrska 75-odstotna podpora Putinu iz leta 2001 je bila impresivna, a le 19 odstotkov Rusov mu je dejansko tudi zaupalo. Sama visoka podpora je bila tudi znak tega, da Rusi v tistem trenutku niso videli bolj sposobnega in predsedniškega statusa vrednega kandidata (Ševcova 2005, 191). Za sloj inteligentov, živečih v velikih mestih, ter politiziran segment družbe je bilo leto 2000 težje od prejšnjega leta. Bili so razočarani nad Putinovimi direktivami na politični sceni, saj so pričakovali več kot le redne plače: nadejali so se vizije in močnega občutka za odgovornost (Ševcova 2005, 156).

Oceniti Putinove uvodne akcije kot revolucijo (seveda v pravem pomenu besede) bi bilo kajpak vzvišeno. Je pa Putin navdahnil narod s pogumom ter spodbudil, da so se začeli ustvarjati novi miselni tokovi. Psihološko gledano, je apatijo nadomestilo ne ravno navdušenje, ampak upanje, da je Rusija morebiti pripravljena na ponoven zagon. Putin torej ni iznenada osmisлил življenja Rusov, vendar pa je nedvomno ustvaril okoliščine, ki so bile za ljudstvo spokojne, in v grobem zmanjšal splošno negotovanje nad razmerami v državi.

5.2 KURSK – IZGUBLJENI PONOS RUSIJE

Le po stotih dneh Putinovega predsednikovanja je Rusijo doletela nepojmljiva katastrofa. Ko je med vojaškimi manevri 12. avgusta 2000 podmornica Kursk zaradi eksplozije poškodovanega torpeda potonila na dno Barentsovega morja in pri tem terjala življenja vseh 118 članov posadke, so narod preplavili neznanska žalost, sovraštvo do številnih kreatorjev ruskega vsakdana in silno razočaranje nad Putinom, ki se v tej krizni situaciji ni znal primerno odzvati. Zanj je bila to bržkone najbolj neprijetna prelomnica v predsedniškem mandatu, saj si je s svojo ravnodušnostjo in pomanjkljivim čutom pri ravnanju z ljudmi hudo omadeževal lastno podobo v javnosti.

Že v začetni fazi dogodka je bilo jasno, da se bo obravnavanje primera sprevrglo v farso. Dan po nesreči je obrambni minister Igor Sergejev poklical Putina – ki je takrat dopustoval v toplicah Soči na Črnem morju – ter ga obvestil o nesreči Kurska, vendar v optimističnem tonu, češ da ni razloga za skrbi ter da so reševalne sile že na poti. V resnici pa je bila v času pogovora podmornica že na dnu, v dokončno izgubljenem položaju. Drzno laž Sergejeva je po šokantnosti prekosila primarna Putinova skrb, če je z jedrskimi reaktorji vse v redu. Za celotno rusko družbo je bilo dejstvo, da je bilo prvo Putinovo vprašanje namenjeno jedrskim reaktorjem, ne pa posadki njegove elitne podmornice, nedopustno in skrajno patetično. Ker je bil zadovoljen z odgovorom, da ni nevarnosti radioaktivnega onesnaževanja, je sklenil, da se bo zanesel na informacije vojske in si ne bo priskrbel drugih podatkov. Letovišče Soči je tako zapustil šele en teden po nesreči (Sengling in Voswinkel 2002, 111–112). Za rusko javnost je bilo povsem nerazumljivo, kako da ni predsednik, ki je od vseh najboljše poznal državne mehanizme pa tudi katastrofalne razmere v podmorniški floti, pokazal vsaj kanec nezaupljivosti do obveščevalcev.⁵ Iz tega je moč sklepati le to, da se je realnost, kot že mnogokrat v ruski zgodovini, ponovno tepla z vsakršno logiko.

---

⁵ Po razpadu Sovjetske zveze je podmorniška flota s svojimi za odpad zreliimi instrumenti zašla v globoko krizo. Primanjkovalo je denarja za nadomestne dele in remonte, tako da se je v severnomorski floti čedalje bolj uveljavljalo načelo "Dokler deluje, bomo pluli". Zaradi nevzdržnih razmer je samo leta 1998 storilo samomor 14 mornarjev. Žalostno podobo je dopolnjevalo Severno ledeno morje, ki je zaradi več kot sto iz uporabe izločenih podmornic, ležečih v fjordih, postalo največje jedrsko pokopališče na svetu (Sengling in Voswinkel 2002, 12–23).

Kot da tragedija sama po sebi ni bila dovolj žalostna, so le-to prežemala še druga nezaslišana dejanja: svojci žrtev o nesreči niso bili obveščeni, temveč so o njej izvedeli po naključju s televizijskih ekranov; v medijih so, ko je bila podmornica že na dnu, govorili o uspešnih manevrih (po televiziji so bili predvajani arhivski posnetki); javnost so slepili, da so vzpostavili radijski stik s posadko in da v Kursk že dovajajo gorivo; trdili so, da je do eksplozije prišlo šele, ko so bili vsi člani posadke na varnem; tri dni po nesreči so bili toliko predrzni, da so zatrjevali, da se je že pričela evakuacija posadke; kot razloge za potopitev so navajali nesmiselne razloge, kot sta trčenje s tujo podmornico in teroristično dejanje. Z vsemi temi ukrepi so želeli prikriti dejstvo, da je Rusija stoo odstotno odgovorna za smrt podmorničarjev. Ker država ni premogla ustrezne opreme za reševanje, je bila primorana sprejeti pomoč drugih držav: osem dni po nesreči so angleški in norveški potapljači v šestih urah dosegli to, česar Rusom ni uspelo v enem tednu. Vstopili so v potopljeno podmornico, a za kakršne koli dobre novice je bilo že zdavnaj prepozno (Sengling in Voswinkel 2002, 155). Sprejem tuje pomoči je bil v veliki meri prisiljen, saj so morali Rusi v tem primeru tujcem odpreti svoje strogo zaupne baze. Šlo je torej le za potezo iz obupa, s katero je država hotela pomiriti javnost in svetovni politični vrh, da je postorila vse, kar je bilo v njeni moči.

Za svojce žrtev je bila to psihološka drama neizmernih razsežnosti. O tem se je lahko prepričal ves svet, katerega je obkrožil posnetek, na katerem se je Nadežda Tilik, mati Sergeja Tilika, poročnika v drugem oddelku Kurska, znesla nad politično elito iz Moskve, ko je le-ta obiskala kraj dogajanja:

Preklete svinje! Kaj drugega vam ne morem reči! Kako dolgo boste še nadaljevali s tem? Možje tičijo zaprti v konzervi za borih 50,70 dolarja na mesec. Za kaj sem vzgojila svojega sina? Imate otroke? Najbrž jih nimate. Vsi prenažrti sedite tam, mi pa tukaj nimamo ničesar. Niti normalnih pogojev za življenje, ničesar! Sita sem te nesramnosti! Moj mož je 25 let služil pri floti! Čemu? Čemu le? Zato, da bo moj sin zdaj pokopan tam spodaj? Ne, tega vam do smrti ne bom odpustila. Odtrgajte si generalske zvezde! Snemite jih! Najbolje, da se ustrelite! (v Sengling in Voswinkel 2002, 150)

Javnost je kasneje dodatno pretresla novica, da so nekateri podmorničarji eksplozijo preživeli in brezupno čakali na pomoč. Eno izmed dveh pisem, ki so jih našli pri truplih,

dokazuje, da so se podmorničarji dobro zavedali, kakšne so možnosti za evakuacijo. Kdor koli je pravzaprav poznal varnostne standarde v podmorniški floti, je vedel, da je ta možnost bolj kot ne nična. Dimitrij Kolesnikov, podporočnik v turbinskem oddelku, je napisal lastni ladijski dnevnik smrti, lastnoročno, s kemijskim svinčnikom na črtast papir: “12. 8. 2000. 15:54. Tukaj je pretemno za pisanje, vendar bom poskusil po občutku. Možnosti, kot se zdi, nimamo nobene, 10–20 %. Upamo, da bo kdo tole lahko prebral. Prilagam seznam članov posadke tistih oddelkov, ki se nahajamo v devetem oddelku in bomo poskušali izstopiti. Pozdravi vse, ne obupaj, Kolesnikov.” Na drugi strani lista je zapisal še nekaj vrstic za ženo in pozdravil taščo Galino Vasiljevno ter svoje starše: “Oljenka, ljubim te. Ne bodi preveč žalostna. Pozdravi G. V. Pozdrav tudi mojim. Mitja” (v Sengling in Voswinkel 2002, 216). Žalovali in razburjali so se Rusi z vseh koncev države in kot omenja Ševcova, se je skozi nesrečo Kurska kazal sicer redke pojav v zgodovini Rusije: združenost naroda (2005, 115).

Putin je na sestanek s svojci žrtev, ki je potekal v Vidjajevu (domačem kraju Kurska), prispel šele deset dni po potopu podmornice. Kot se je izkazalo, je bil zelo slabo pripravljen: deloval je neprizadeto, pred skrušeno množico, ki je bila željna sočutnih besed, je začel predavati o nujni reformi vojske, ljudi pa je skušal pomiriti tudi z obljubo odškodnin in stanovanj. Kot meni Truscott, bi bilo na Zahodu takšno vedenje političnega voditelja v času krize povsem nepredstavljivo, a tu je šlo za Rusijo, kjer je bila prisotnost stare sovjetske mentalitete pri oblasti še vedno evidentna: to se je kazalo v inkompetenci, brezbrčnosti do trpljenja in zatiranju posameznikov (2004, 156–161).⁶ Šele kasneje je Putin v intervjuju izbral prave besede, ko je izjavil: “Besede niso dovolj, težko je najti prave. Raje bi zajokal” (v Sengling in Voswinkel 2002, 179–184). Nedvomno je zagrešil hudo napako, a obenem je dokazal, da se je zmožen učiti. Ko so

---

⁶ Karakteristike sovjetske mentalitete je moč zaslediti v podmorniški nesreči iz časa hladne vojne. Rusija je leta 1986 na patroljiranje v bližino ameriške obale poslala zastarelo podmornico s poškodovano raketno loputo, ki pa je zaradi puščanja prišla v stik z morskovo vodo, kar je sprožilo tvorbo dušikovega tetraoksida. Zaradi zastrupitve s plinom je na krovu umrlo šest podmorničarjev, kapetan Igor Britanov pa je pravočasno rešil ostalo posadko, ni pa zmožal preprečiti potopa podmornice (Huchthausen in drugi 2002, 5–17). V nasprotju z razumom je bil kapetan linčan s strani vodstva flote ter obsojen zločina proti državi, ker je pustil torpede na sovražnikovem ozemlju. Izključen je bil iz mornarice in preživel mučna leta. Nekateri preživeli podmorničarji niso bili kos nastali situaciji in so si kasneje sodili sami s samomorom (Huchthausen 2002, 225–230). Čeprav ne gre za enak primer kot pri Kursku, pa med njima lahko najdemo jasno vzporednico: človeško življenje ni pomembno, šteje le tehnična vsemočnost.

maja 2001 prebivalce ob reki Lene v Jakutiji prizadele velike poplave, je predsednik takoj poletel na krizno območje, se pogovoril z žrtvami in obljubil konkretno pomoč (Sengling in Voswinkel 2002, 231).

Potop Kurska je razkril cinično držo in egocentričnost ruskega političnega vrha in, kar je najpomembneje, pokazal, zakaj ruski narod ne more biti ponosen na svojo državo. V času tragedije je narod potreboval predsednika, ki bi demonstriral vodstvene sposobnosti, prevzel odgovornost in v zmešnjavi postavil jasne orientacijske točke, a Putin tega ni bil sposoben, še več, v odločilnih trenutkih so ga popolnoma zapustila čustva. Mnogi so bili prepričani, da bi se Jelcin (ki je tudi sam obsodil Putinovo ravnanje med nesrečo) v tej situaciji bolje odrezal. Seveda Putin ni bil grešni kozel za nastalo nesrečo, a narod je zmotilo to, da ni zmožeg opustiti svojih sovjetskih manir (Ševcova 2005, 115). Sam se nikakor ni strinjal z obćim mnenjem, da je narodni ponos potonil skupaj s Kurskom, čemur je nasprotoval s trditvijo, da je država preživela že veliko hujše katastrofe (Truscott 2004, 172). Kot se je kasneje izkazalo, vsaj v okviru anket, je podpora Putinu padla le za kratek čas. Očitno so Rusi zaznali, da je iz te tragedije potegnil krepko politično lekcijo.

5.3 ČEČENIJA IN NJENA TEŽNJA PO SAMOBITNOSTI

Nasprotujoća si stališća med Rusijo in Čećenijo so začela poganjati kmalu po razpadu Sovjetske zveze, a pod Putinovo oblastjo je bilo moć zaćutiti, da bo zavzemanje Čećenov za teritorialno integriteto vodilo v še bolj brutalno obliko obojestranskega zanićevanja. Če je bil povod za zaćetek prve čećenske vojne konflikt interesov, pa je imela druga čećenska vojna prvenstveno mašćevalno konotacijo. Za marsikoga je Putinovo brezkompromisno poseganje na čećenskem ozemlju spominjalo na Stalinove čistke, pa čeprav so bile slednje po številu žrtev neprimerljive s Putinovimi krvavimi “dosežki”. Njegov fanatićen pristop in motiviranost ruskih vojakov sta za narod postajala čedalje moćnejši združevalni simbol in v splošnem je sam boj proti Čećeniji povrnil nekaj blišća nekdanjega militaristićenega patriotizma.

Čećenija je postala boleća toćka Rusije, odkar je njen predsednik, Džohar Dudajev, razglasil neodvisnost novembra 1991 (Service 2005, 521). Ob razpadu Sovjetske zveze je bila čećenska prestolnica Grozni s polmilijonskim prebivalstvom še vedno moderno

mesto s sovjetsko arhitekturo in evropskimi pridihi, destinacija za ambicioznejše ter center izobrazbe in kulture. Na mestnem trgu je celo stal kip, ki je ponazarjal etnično solidarnost: v kamen so bili, rama ob rami, vklesani trije boljševiki, in sicer Čečen, Inguš ter Rus. Z začetkom vojne pa se je mesto spremenilo v prah, kamnite glave srečne trojice pa je sestrelila granata. Vse bogastvo in simbolizem Čečenije sta v hipu izpuhtela (Meier 2004, 90).

Že prva čečenska vojna je močno načela zaloge v državni blagajni. Kot orisuje položaj Jelcin, se je Rusija spopadala z agresivnimi terorističnimi skupinami, ki so nastale na čečenskem ozemlju in so imele izjemno močno podporo s strani arabskega sveta, Afganistana in celo jugovzhodne Azije. Šlo je za dobro izurjeno in opremljeno vojsko skrajnežev, ki pa ni posedovala nobenih resničnih verskih vrednot (2000, 290). Po tem, ko se je prva čečenska vojna leta 1996 končala z umikom ruskih vojaških enot, je invazija na Čečenijo ponovno vstopila na sceno, ko so septembra 1999 odjeknile bombe v moskovskih blokkih, ki so terjale 300 žrtev in za katere je Kremelj okrivil čečenske upornike. Ko je Putin odredil začetek operacije in ob tem v medijih glasno razglašal "Če najdemo teroriste na stranišču, jih pač ubijemo na stranišču", je bila vojska navdušena, saj se je končno smela maščevati za velike izgube in sramoto umika v prvi vojni. Celotno ljudje, ki vojne niso nikdar podpirali, so nenadoma zahtevali povračilne ukrepe (Sengling in Voswinkel 2002, 37). Čete, sestavljene iz približno 80.000 Rusov, so v Čečenijo vkorakale z namenom, da bi sovražnika enkrat za vselej pokorile. S to potezo pa je Putinova popularnost skokovito narasla (Truscott 2004, 101). Kljub precejšnjim izgubam na ruski strani je v anketi julija 2000 kar 70 odstotkov anketiranih dejalo, da ne bi smelo biti nikakršnih pogajanj s Čečenijo, temveč da mora biti red v republiki vzpostavljen s pomočjo vojske (Ševcova 2005, 39). Čečeni so takoj opazili razliko med prvo ter drugo vojno in tokrat so bili oni tisti, ki so bežali. Že na samem začetku je 300.000 civilistov zapustilo svojo domovino. Zanimivo je, da med prvo vojno Čečeni v Moskvi niso odvrgli niti ene bombe, a Putinove direktive so kasneje nehote sprožile serijo terorističnih napadov (Meier 2004, 95–96).

O surovih dejanjih na bojnem polju so pričale številne ugrabitve, ki so bile za Čečene edini donosen posel. Vladimir Jepišin, ki je od neprestanih udarcev Čečenov izgubil vse zobe in vid na enem očesu, se je k svoji družini vrnil po trinajstih letih suženjstva. Zanje je bil nihče in kot je to s svojimi besedami potrdil: "Za Čečene predstavlja ruski suženj

statusni simbol” (v Truscott 2004, 98). Čečeni sicer niso prizanašali niti pripadnikom drugih narodnosti. Deset tujcev, šest delavcev Rdečega križa in štiri telekomunikacijske inženirje, so našli obglavljene ob cesti. Dvema britanskima prostovoljcem, ki sta bila v ujetništvu spolno zlorabljeni, je na srečo pomagal oligarh Berezovski, ki se je pogodil s Čečeni. Brez njegove pomoči bi bila njuna usoda že zdavnaj zapečateni, saj so odkupnine za tujce znašale tudi do dva milijona dolarjev. Omenjeni primeri seveda predstavljajo le droben člen kriminalnega mozaika.⁷ Ker pa je, kot opozarja Politkovska, Kremelj spodbujal strategijo “oko za oko, zob za zob”, so se Rusi znali oddolžiti na svoj način: obkolili so vasi, posilili žene, može pa bodisi ubili bodisi odpeljali v neznano (2007, 96). Čečeni so lahko na lastni koži občutili, koliko sovraštva pravzaprav gojijo Rusi do njih, kar dokazuje tudi izjava čečenskega psihiatra Kurija Idrisova: “Rusi nočejo našega ozemlja, nafte ali gora. Hočejo nas iztrebiti” (v Meier 2004, 48). Kakor koli že, popuščanja ni bilo opaziti v nobenem od obeh taborov.

Četudi so v očeh javnosti ruski vojaki delovali hrabro, je bila zanje Čečenija tudi prizorišče psihološke travme. Kot pravi Kurpatov, “v Čečeniji se ruski vojak nauči, da ne sme zaupati nobenemu. Ne svojim kolegom, ne svojim oficirjem. Sam je, z enim samim prijateljem, svojo puško kalašnikov. Razumljivo, ko se vrne domov in stopi na ulice, se počuti golega, zaprepadenega, ni kos situaciji. Za razliko od drugih se zaveda, koliko je vredno njegovo življenje: nič. Če se ne more adaptirati, pade v šok” (v Meier 2004, 336). Po uradnih virih iz Moskve naj bi bilo med letoma 1999 ter 2002 pobitih 4249 Rusov, 12.285 pa naj bi bilo ranjenih, vendar naj bi sodeč po Komiteju soldatskih mater krvni davek bil tudi do štirikrat večji (Meier 2004, 251). Da bi boljše zajeli bridke posledice vojne, je k temu potrebno prišteti še vsa uničena življenja preživelih vojakov in njihovih svojcev, ki se nikakor niso zmogli oddvojiti od čečenske drame.

Zakaj je Rusija pravzaprav občutila več zanesenjaštva kot pa ogorčenja nad izgubami? Po Truscottu (2004, 105) tiči razlog v tem, da je vojna proti Čečenom izničila ponižanja iz preteklosti in obnovila zavest o Rusiji kot vojaški velesili, poleg tega pa je večina Rusov naravnost občudovala podobo Putina kot akcijskega junaka. Ta vojna je bila za

---

⁷ Zločini so se vršili tudi v visokih družbenih krogih. Maja 2004 je bil umorjen čečenski predsednik Ahmat Kadirov, kateremu so pred tem že 17-krat skušali streči po življenju. Zanj je bila usodna bomba, ki se je sprožila pod sedežem na stadionu, kjer si je ogledoval parado v čast zmage Sovjetske zveze v drugi svetovni vojni (Ševcova 2005, 370).

vojsko tudi zelo dobičkonosna, saj je predstavljala priložnost za hitro napredovanje, pridobivanje medalj in bliskovito kariero. Po ponižanju, ki ga je vojska doživela pod Jelcinom, in po njenem porazu v prvi čečenski vojni je Putin vojsko več kot uspešno prerodil (Politkovska 2007, 10). Kombinacija islamizma, anarhije in ugrabitev je razbesnela Ruse in iz njih izrinila željo po miru. Čeprav so se kazali zametki nacionalizma, je bil na drugi strani še vedno širok razpon negativnih psiholoških stanj, kot so strah, sovraštvo, negotovost in zbežanost, določen segment družbe pa je vojna okužila s šovinizmom (Rigi 2007, 54). Potrebno je poudariti, da je bil Putin venomer zelo zaverovan vase, ko so se porajala vprašanja o njegovih poseganjih na vojnem žarišču v Čečeniji. Ko ga je v Bruslju novembra 2002 francoski novinar časopisa *Le Figaro* nespametno vprašal glede poboja nedolžnih civilistov v Čečeniji, mu je Putin odrezavo odgovoril: “Če resno razmišljate o tem, da bi postali islamski skrajnež in se podvrgli obrezovanju, vas vabim v Moskvo. Smo multikonfesionalna država, imamo celo specialista v zvezi s tem in svetoval mu bom, da opravi operacijo tako, da vam zagotovo ne bo nič več zraslo” (Truscott 2004, 257). To je le še en dokaz, da je Putin želel na tem področju ostati karseda nedotakljiv.

Druga čečenska vojna sicer ni doživela epiloga pod Putinovo oblastjo, a ruska vojska je s pokončanjem določenih žilavih upornikov vsaj nekoliko pozdravila ruski kompleks ranljivosti in imela znaten učinek pri narodnem združevanju. Poleg tega ni bilo moč zaznati, da bi se po rusko-čečenskih spopadih zaupanje Rusov v državne organe zamajalo. Lampreht v povezavi s tem komentira, da čeprav je v Groznom prišlo do nekakšne oblike holokavsta, Ruse to ni preveč prizadelo, obrazložujoč z besedami: “Večina volivcev očitno zagovarja močno državo, učinkovito oblast in ozemeljsko celovitost Ruske federacije. Bojim se, da sta obe čečenski vojni še utrdili percepcijo pomena in vloge močne države, močnega carja, ki sankcionira neposlušne podložnike” (2008). Kot presoja Alkalaj, Putinu intervencije na nemirnem Kavkazu nedvomno niso škodile, saj je bilo v Rusiji uveljavljeno načelo “Če tepeš divjake, je to pozitivno” (2008). Ruski narod se je tako očitno osvobodil spon preteklih porazov in pričel dojemati, da Putina odlikujejo vrline, katerih ne bi bilo smotrno podcenjevati.

5.3.1 TRAGIČNI RAZPLET PREDSTAVE *NORD-OST*

Grozoviti masovni pokoli v Čečeniji so razmeroma pozno začeli producirati posledice na ruskem ozemlju. Teroristični napad na moskovsko gledališče Dubrovka leta 2002 je Ruse povsem iztiril, a glede na zdesetkanost čečenskih vrst je bilo le še vprašanje časa, kdaj bo prišlo do povratnega udarca. Čečeni so zakuhali pristno psihološko dramo, v kateri je bil Putin kot glavni akter prisiljen pritisniti na prave vzvode. V danem trenutku se ni porajalo zgolj vprašanje, kako rešiti življenja talcev, temveč se je razkrila druga, bolj bistvena dilema, ali je država kot mehanizem sploh sposobna nuditi državljanom korektno zaščito pred zunanjo nevarnostjo.

Čečeni so svoj do potankosti izpiljen načrt izvršili 23. oktobra 2002 med predstavo *Nord-Ost* v moskovskem gledališču Dubrovka, ko je 41 težko oboroženih teroristov zaseglo dvorano, v kateri je bilo preko 900 obiskovalcev. Ko so med drugim dejanjem predstave vdrli na oder in začeli streljati, je marsikdo sprva verjel, da je to le atraktiven del nastopa, a se je naposled le ovedel krutega položaja. Pikolovska dodelanost napada je bila produkt tritedenskega zadrževanja Čečenov v stanovanjih v bližini gledališča, kamor so skrili tudi svoje destruktivno orožje ter municijo. Motiv za napad so bili jasno pomori v Čečeniji in konsekvntno so se v ofenzivo podali tisti teroristi, ki so v vojni izgubili bodisi sorodnika bodisi prijatelja. Tudi 15 teroristk, v povprečju starih 20 let, ki so bile po pričevanju talcev najbolj agresivne, so bile vdove gverilcev. Uporniki so v zameno za izpust talcev zahtevali konec vojne v Čečeniji, v primeru pa da temu ne bi bilo ugodeno, so se bili pripravljeni brez pomislekov pognati v smrt. Ekipi ruske televizijske postaje NTV so zavoljo posredovanja sporočil ruskim političnim silam ukazali snemanje in v enem izmed svojih javljanj so hladnokrvno dejali: "Sem smo prišli umret. Če bomo ubili enega nemuslimana, nas bo to popeljalo v nebesa" (v Truscott 2004, 318–327).

Zaradi nevarnosti sprožitve razstreliv v primeru ruskega poskusa osvoboditve talcev se je izhod iz kočljive situacije vsekakor zdel težko verjeten. Marsikoga je zato Putinova rešitev, katera je bila bržkone pogojena z njegovo KGB-jevsko mentaliteto, osupnila. Po 47 ur trajajoči muki je izdal ukaz za izvedbo napada: v dvorano so skozi zračne jaške spustili strupen plin, ki je bil stokrat močnejši od morfija. Vse omamljene teroriste so ruski vojaki po vdoru v dvorano pobili, talce pa so poskušali naknadno rešiti s hitro

zdravniško oskrbo. A žal se je tu zataknilo, saj je bila zdravniška asistenca porazna, tako da je za posledicami zastrupitve umrlo 129 talcev (Truscott 2004, 332–333). Kljub slabi koordinaciji med pristojnimi rešitelji na prizorišču zločina pa so bili vendarle Čečeni tisti, ki so morali kloniti.

Po končani mori *Nord-Ost* je Putinova izjava, da se s Čečeni nikakor ne da pogajati, pridobila na svoji veljavi. Rusi so od takrat naprej gojili še bolj zamerljiva čustva do Čečenov. Vendar je bil dobro izpeljan načrt reševanja talcev le Pirova zmaga. Žrtve so ponovno padle in nekateri se zopet niso mogli strinjati, da je Putin izbral adekvatna sredstva za doseg cilja (Truscott 2004, 337). Kljub temu pa je posredovanje predsednika v kritični situaciji podprlo kar 85 odstotkov anketirancev. Polovica tistih, ki so ga dotlej prezirali, so menili, da je tokrat pravilno reagiral. Putin je lahko bil precej zadovoljen, saj visok krvni davek ni okrnil njegove popularnosti. Ta tragedija je pravzaprav dala dodatno težo njegovemu odločnemu predsedovanju (Ševcova 2005, 255). Politkovska (2007, 239) po drugi strani prikazuje negativno plat zgodbe: zanjo je Putin iz te grozljivke in njenega smrtonosnega izida odkrito iztržil koristne mednarodne dividende in si ustvaril še bolj sijajno javno podobo v Rusiji. Moralno neoporečno pa ni bilo niti dejstvo, da so se mrzlični protičečenski napadi v dneh takoj po *Nord-Ostu* prelevili v pragmatičen, konstanten rasizem. A vendarle bi bilo v danih okoliščinah izredno težko pričakovati, da bi kdo predlagal boljše rešitev od Putinove. Za Rusijo bi se lahko soočenje s Čečeni enostavno končalo s hujšim smrtnim izidom. Država je sicer ponovno pokazala svojo malomarnost, a sam protinapad je bil izveden, tudi po oceni tujih političnih elit, brezhibno. V celoti gledano se je narod na razplet terorističnega dejanja odzval z ogorčenjem in žalostjo, a obenem z velikim olajšanjem. Putin je denimo v primerjavi z nesrečo Kurska deloval veliko bolj trezno in premišljeno, tako da tehtnih razlogov za množično razburjenje tokrat ni bilo.

Čeprav je bila tragedija *Nord-Ost* na videz zaključeno poglavje, je ta sprožila pri Čečelih neustavljivo željo po maščevanju. Ti so se po neuspešni eksekuciji napada na gledališče Dubrovka znesli s številnimi terorističnimi napadi v letu 2003: februar, bomba na moskovski podzemni železnici, 39 mrtvih in na stotine ranjenih; maj, bomba v državni hiši v Groznom, 54 mrtvih in 300 ranjenih; julij, bomba na rock koncertu na moskovskem letališču Tušino, 15 mrtvih in 40 ranjenih; julij, bomba v Dagestanu, 3 mrtvi in 30 ranjenih; september, bomba na vlaku v Kislovodsku, 5 mrtvih in 33

ranjenih; december, bomba na vlaku v Essentukiju, 42 mrtvih in več kot 100 ranjenih; december, bomba v bližini Narodnega hotela v Moskvi, 6 mrtvih (Ševcova 2005, 292). Skratka, za Ruse so bili teroristični napadi še ena psihološka ovira, ki je niso mogli preseči, predvsem zaradi tega, ker jim varnosti ni mogel zagotoviti nihče, niti Putin ne.

5.3.2 KRIZNO ZAJETJE TALCEV V BESLANU

Kremelj je nadvse intenziven test sposobnosti doletel 1. septembra 2004, ko je v Beslanu udaril nov val terorja. Med samim reševanjem talske drame je vseskozi dominiral dvom javnosti o preudarnosti političnih organov in varnostnih sil. Zaradi kolektivnega šoka, ki ga je med drugim izzvala skrb za preživetje otrok, so se pod drobnogledom znašle zlasti Putinove poteze. Kot že mnogokrat poprej so se kopičila nerazčiščena vprašanja, hkrati pa se je stopnjevalo prepričanje ruskega naroda o pomanjkljivosti državne "mašinerije".

Skupina 32 teroristov, formirana iz Čečenov in Ingušev, je na prvi šolski dan zajela šolo v severnoosetijskem mestu in za talce zajela 1200 otrok in njihovih staršev. Šlo je za najhujšo svetovno talsko krizo, odgovornost zanjo pa je prevzel Šamil Basajev, vodja fundamentalističnega krila čečenskih upornikov (Ševcova 2005, 388). Za razliko od napada na gledališče Dubrovka so bile tokrat zahteve teroristov drugačne. Ti so poleg umika ruskih čet iz Čečenije zahtevali, naj Rusi iz zaporov na Vladikavkazu izpustijo 27 inguških upornikov. Tri dni trajajoča pogajanja, katera so naposled zaznamovale eksplozije, so terjala 330 žrtev, od tega 186 otrok (Dunlop 2005, 24).

Med krizo se je dozdevalo, da vlada ne kaže dovolj zavzetosti pri reševanju otrok, saj je bila veliko bolj zaskrbljena glede uhajanja eksaktnih informacij v medijski prostor. Da bi se preprečilo javno poročanje o dejanskem številu talcev, zahtevah teroristov in operacijah na terenu, je bilo določenim reporterjem prestrežena pot v Beslan. Ana Politkovska je po zaužiti skodelici čaja na letalu pristala v bolnišnici s hudo zastрупitvijo, medtem ko Andreju Babitskemu, novinarju radijske postaje *Liberty*, sploh ni bilo dovoljeno vkrcanje na letalo. Pridržane so bile še časopisne novinarke Ana Gorbatova in Oksana Semjonova (*Novije Izvestija*), Madina Šavlokova (*Moskovskije Novosti*) ter Jelena Milašina (*Novaja Gazeta*). Zaradi povsem lažnega prekrška, neposredovanja vstopne vize, sta bila pridržana celo dva gruzijskega reporterja

(Felštinski in Pribilovski 2008, 223–224). Mediji so tako postali malone neverodostojen vir informacij o dogajanju na beslanski šoli.

Analize po napadu so že uvodoma odstrle določene nedopustne odločitve na ruski strani. Štiri ure pred napadom je namreč rusko ministrstvo za notranje zadeve prejelo reportažo iz čečenskega mesta Šali, v katerem je aretiranec med zaslišanjem izdal, da se pripravlja napad na šolo v Beslanu. Povsem nerazumljivo se za opozorilo ni zmenil nihče (Dunlop 2005, 6). Sodeč po opazovanjih Ruslana Auševa, nekdanjega predsednika Ingušetije, dan in pol po ugrabitvi nihče v štabu operacij za osvoboditev talcev ni bil pripravljen določiti pogajalcev, saj so v strahu, da se bodo zamerili Putinu, čakali na navodila iz Kremlja. Politkovska kritično situacijo opisuje s sledečimi besedami: “Treba je jasno povedati, da so se vsi predstavniki ruske vlade v Beslanu takrat bolj ukvarjali z ugotavljanjem Putinovih želja kot z rešitvijo grozljive situacije v šoli. Ko je Putin končno spregovoril, mu nihče ni drznil ugovarjati. Še pred razpletom 3. septembra je postalo jasno, da Putinov “navpični” sistem oblasti, utemeljen na strahu in podložnosti enemu samemu posamezniku – njemu samemu – ne deluje” (2007, 257–260). Za zrušitev šolske strehe, kar je bilo življenjsko usodno za večino talcev, naj bi bil po pričevanjih očitvecev odgovoren ruski ostrostrelec, saj naj bi ta ustrelil terorista, ki je držal nogo na bombnem sprožilcu. Ti in številni drugi razlogi so pripeljali do tega, da so svojci žrtev krivdo neomahljivo naprtili ruskim avtoritetam in specialnim enotam (Dunlop 2005, 50). Politkovska je za tragedijo prav tako obdolžila rusko oblast: “Naša apatičnost po tragediji *Nord-Ost*, naša neobčutljivost za trpljenje žrtev sta glavna krivca. Oblast je videla, da nas imajo v pesti, zato je zaspala na lovorikah, to pa je privedlo do dogodkov v severnoosetijskem mestu Beslan” (2007, 264).

Putinov odziv je vnovično predstavljal kamen spotike. Ironično je bil tudi tokrat, tako kot v primeru Kurska, na dopustovanju v toplicah Soči, vendar se je takoj po seznanitvi o izredni situaciji vrnil v Moskvo. V Beslan je Putin prispel 4. septembra, ko je bilo že vsega praktično konec. V lokalni bolnišnici je ob spremstvu Aleksandra Džasohova, predsednika republike Severne Osetije, pol ure posvetil ogledu žrtev in obisku poškodovancev. Kasneje se je udeležil kriznega sestanka, kjer je v izjavi za javnost dejal, da so ob hitro odvijajočih se dogodkih varnostne sile reagirale pogumno. Četudi je Putin kazal sočutje in obenem naznanil vrsto ukrepov v boju proti terorizmu, javnost

konkretnih pojasnil z njegove strani pravzaprav ni dobila, vsakršne insinuacije o nepreudarnih potezah na kraju dogodka pa so bile odločno ovržene (Dunlop 2005, 49).

Razplet grozodejstva v Beslanu je pravzaprav dokazal, da ruski režim personificirane moči ne more obvladati vsake situacije in da postane paraliziran, ko je potrebna hitra profesionalna reakcija ter kompetenca (Ševcova 2005, 389). Baker in Glasser poudarjata, da so meseci po Beslanu predstavljali čas razočaranja nad političnim vrhom ter da je ruski narod resno pričel razmišljati o pojemajočih možnostih v Rusiji, ki se je kot država morebiti res izkazovala za stabilno, vendar je bila vsekakor manj svobodna (2005, 379). Neprofesionalno ravnanje v času tragedije je sicer sčasoma potonilo v pozabo in posledično so na kratkovidnost ter sprenevedanje Putina večinoma svarili le še prizadeti sorodniki žrtev. Četudi kup neotipljivih dokazov ni doseglo zelenega učinka in so bile marsikatero težave potemtakem pometene pod preprogo, so bila ugovarjanja, da bi Putin z razumnejšim pristopom dosegel manjši krvni davek tragedije, le hipotetične narave.

5.4 BOJ PROTI KORUPCIJI IN OLIGARHOM

V državne mehanizme je pričela korupcija pronicati kmalu po razpadu sovjetskega državnega modela. Izkazala se je za trdovratnega sovražnika, proti kateremu se je država le stežka borila. Pognala je tako globoke korenine, da je dobršen segment družbe v želji po znosnejšem življenju tudi sam podlegel podkupovanju. Ker sodišča niso imela proceduralne neodvisnosti, je pravica v Rusiji postala nedosegljiv ideal. Vzporedno s korupcijo se je začela bohotiti vladajoča oligarhija, katero so zaznamovale notranje spletke, pohlepno bogatenje in nična korist v relaciji do države. Vse bolj je postajalo jasno, da so najbolj laskave stopničke družbe rezervirane za oligarhe in mafijo. Putin je v svojih programskih načrtih zgodaj nakazal, da je nujno potrebno izkoreniniti Jelcinove nezdrave zasnove države in kmalu je postalo jasno, da oligarhi s političnimi ambicijami niso mogli najti svojega mesta v Putinovem režimu.

Pri ruski javnosti so si oligarhi ključne minus točke priigrali ob podpori Jelcina na drugih predsedniških volitvah, ko so v njegovo predvolilno kampanjo vložili kar 500 milijonov dolarjev, čeprav je zakonsko določen maksimum znašal le tri milijone

(Truscott 2004, 193). Politični interesi, ki so jih gojili oligarhi, so bili kakopak razumljivi, saj je zanje večja politična in družbena stabilnost pomenila tudi večje donose. Rigi navaja, da so bili nezakoniti transferji denarja, umori po naročilu, tihotapljenje zlata, orožja in nafte v nepredstavljenih razsežnostih, področja, s katerimi so si oligarhi umazali roke, kar deloma tudi pojasnjuje njihove enormne finančne resurse (2007, 48). Po mnenju Ševcove (2005, 7) pa so nekoč arogantni ter tiransko nastrojeni magnati pod Putinovo oblastjo vendarle začutili strah pred pregledi davčne policije in posledično so nekateri preselili svoje bančne račune ter družine v tujino, kjer so ostali neopaženi. Od vseh oligarhov se je na političnem površju obdržal le Boris Berezovski, ki se je brezupno trudil ustvariti opozicijo kremeljskemu gospodarju.

Že v prvi polovici leta 2000 je bilo pet takratnih vodilnih oligarhov podvrženih preiskavi s strani vladnih tožilcev in davčne policije. Relativno mladi tajkuni so si prislužili bilijone v – zanje seveda zlati – Jelcinovi dobi. Večina jih je obogatela na račun privatizacije. Največji dragulji ruske industrije so bili dobro obveščeni zainteresirancem prodani na dražbah, kjer ni bilo prave konkurence, le za delež njihove prave vrednosti. Potaninov Oneximbank je denimo odkupil 51 odstotkov naftnega podjetja Sidanko za 130 milijonov dolarjev, čez manj kot dve leti pa je bilo slednje podjetje vredno že 5 bilijonov dolarjev. Potanin je prav tako odkupil podjetje Norilsk Nickel, proizvajalca četrte svetovne zaloge niklja, le za šestino realne cene (Truscott 2004, 192). Sicer pa se je julija 2000 približno 20 poslovnih, obtoženih korupcije in poneverbe, s Putinom dejansko tudi srečalo v Kremlju. Ti so mu obljubili plačilo davkov in upoštevanje zakonov, oblast pa je z njimi sklenila subtilen sporazum, da jih bo pustila pri miru, če se le ne bodo vmešavali v politiko in se držali zgolj svojih poslov (Truscott 2004, 200–201).

Znotraj tajkunskega kroga je največ škode bržkone utrpel Hodorkovski, leta 2003 najbogatejši Rus in po Putinu najvplivnejši mož v Rusiji, ki je bil oktobra istega leta aretiran s strani oboroženih agentov Zvezne varnostne službe (FSB). Uspešno je vodil največje naftno podjetje Jukos, a storil veliko napako, ko se ni izogibal politike in je stopil na stran Putinovih oponentov. Obtožen je bil goljufije in utaje davkov ter po mnenju marsikoga neupravičeno obsojen na 9 let zapora v hladnem sibirskem mestu Čiti (Specter 2007, 58). Leta 2003 je sicer javnomnenjska anketa pokazala, da je 58 odstotkov ljudi favoriziralo zaplembo vsega premoženja oligarhom in njihov potisk na

eksistenčni minimum. Leto poprej pa je v drugi anketi skoraj 90 odstotkov Rusov bilo prepričanih, da se večina bogastva pridobiva na nepošten način. Putinova ofenzivna akcija proti Hodorkovskemu in Jukosu je tako pričakovano zvišala njegovo (že tako visoko) podporo še za dva procenta (Truscott 2004, 207).

Za razliko od tajkunskih afer, s katerimi je Putin vsaj površinsko počistil, je korupcija z vidika saniranja že od nekdaj predstavljala bistveno trši oreh. K njenemu pospešenemu prodiranju v vse pore družbenega in političnega življenja je nedvomno pripomogel ruski pravni sistem, kateri še vedno nima nobenih varoval, ki bi omejila delovanje tistih na vrhu hierarhične lestvice. Če že eksistirajo kakršne koli omejitve, so te v bistvu zgolj moralne (Politkovska 2007, 171). Zahtevnosti problematike se je zavedal že Jelcin, ki je korupcijo označil kot veliko in občutljivo temo v Rusiji, za katero sta glavna krivca neučinkovito gospodarstvo ter neučinkoviti zakoni (2000, 202). Ker pa rešitev ni bil sposoben predložiti, se je korupcija po državi le še močneje razpasla, čemur se je kasneje Putin prav tako neuspešno zoperstavil.

Tako Putin kot Medvedjev še dandanes v svojih javnih nastopih izpostavljata boj proti korupciji med prioritetskimi nalogami države. Ali je dolgoročno gledano v Rusiji sploh moč pričakovati okrnitev korupcijskih dejanj? Alkalaj trdi, da metode obstajajo, a korupcije vendarle ni mogoče povsem izničiti. Na najvišjem nivoju državnih podjetij in uradov je Putin zamenjal 70 odstotkov ljudi striktno s svojimi prijatelji iz KGB-ja, ki so nepodkupljivi. Na najvišjem nivoju se je tako bistveno zmanjšala korupcija, na nižjih nivojih pa je ostala. Po njegovem mnenju je edina učinkovita metoda, kot navaja tudi ekonomistka Susan Rose Ackerman, profesionalna državna uprava (2008). Lamprecht poudarja, da ni nekkih empiričnih pokazateljev, na podlagi katerih bi lahko domnevali, da se stopnja korupcije v državi spreminja. Glede samega odpravljanja korupcije pa meni, da gre za vprašanje ustrezne in učinkovite zakonodaje ter predvsem spoštovanja le-te (2008). Osnovno težo problemu, ki je v Rusiji prvenstveno tako pereč zaradi njegove determinacije razvoja države in naroda, potemtakem nalagata dva elementa: na eni strani je kritično že samo odkrivanje korupcije, na drugi pa neizoblikovanost rešitev.

5.5 OZADJE UMOROV POLITKOVSKO IN LITVINENKA

Naročeni umori ruskih veljakov so se, ne oziraje se na njihove okoliščine, negativno obregnili tudi ob Putinov ugled. Zlasti pri umorih Politkovske in Litvinenka je šlo za očitno delikaten diskurz, kajti vključeval je važno vprašanje o stanju svobode govora in zlorabah človekovih pravic v Rusiji. Zaradi splošno prevladujočega suma o koristoljubju kot motivu za številne nepojasnjene umore je prišlo pri omenjenih primerih do kresanja javnih razprav o možnosti, da bi Putin v želji po nadvladi prestopil meje morale.

Še preden sta udarila primera Politkovske in Litvinenka, so se umori po naročilu vrstili kot po tekočem traku. Julija 2003 je bil umorjen preiskovalni novinar in Politkovskin kolega Ščeškočikin (oba sta pisala članke za časopis *Novaja Gazeta*), ki naj bi po lažnih zatrjevanjih umrl zaradi alergične reakcije. Čez leto dni je bil med zapuščanjem svoje pisarne usmrčen Paul Klebnikov, ki je preiskoval korupcijo med ruskimi tajkuni. Viktor Juščenko, očitni Putinov nasprotnik, je septembra 2004 komajda preživel zastrupitev z dioksinom. Umorjena sta bila še dva člana dume ter Andrej Kozlov, namestni šef ruske centralne banke (Specter 2007, 52–53). Prav tako Artjom Borovik, ruski novinar in še eden izmed kritikov Putina in njegove vojaške gonje proti Čečenom, je umrl v zelo sumljivih okoliščinah, ko je z osmimi člani posadke strmoglavil pri vzletu z moskovskega letališča Šeremetjevo (Truscott 2004, 132). Kot rezultat se nad estimacijo Jelene Bonner, da je bilo pod Putinovim režimom pobitih že več ljudi kot pod Miloševićem, ni nihče pretirano zgražal (v Nežmah 2007, 177).⁸

Sedmega oktobra 2006, na Putinov rojstni dan, so Ano Politkovsko našli ustreljeno v dvigalu pred njenim stanovanjem v Moskvi. Navkljub inicialnemu vtisu šokantnosti novice bi bilo pretirano reči, da je bil umor povsem nepričakovan. Že leta 2001 je bila namreč Politkovska zaradi grozilnih elektronskih pisem prisiljena pobegniti na Dunaj, tri leta kasneje pa je komajda ušla smrti ob zastrupitvi na poti v Beslan (Specter 2007, 52). Poleg tega, da je Putin negiral kakršno koli vpletenost ruske vlade v zadevo, je

---

⁸ V Jelcinovi eri je najbolj odmeval umor ene izmed redkih liberalistk v državi, in sicer Galine Starovojtove, ki je poleg Bonnerjeve poskušala najti smisel v takratni politični "divjini" (Service 2005, 521).

novico pospremil s sledečimi besedami: “Ta umor je Rusiji storil več škode kot pa njeni članki”(v Felštinski in Pribilovski 2008, 248). Dejstvo je, da sta neumorna raziskovalna žilica in brezkompromisnost Politkovski prinesli veliko slave in nagrad na Zahodu, česar pa ni bila deležna v domovini. Kakor presoja Specter, njena razgaljenja državnih skrivnosti Rusom niso bila povšeči. Ravno nasprotno, spraševali so se, zakaj jih Politkovska s temi odkritji straši in kaj imajo sploh od tega, če zanje zvedo (2007, 51). Pri odstiranju tiste plati Rusije, o kateri se javno ni diskutiralo, ni nikoli skrivala svojega srda napram Putinu:

Zakaj tako mrzim Putina? Natančno zato. Mrzim ga, ker je zločinsko stvaren, ker je ciničen, rasističen, lažniv, ker je uporabil plin v primeru Nord-Ost, ker so se ves čas njegovega prvega predsedniškega mandata vrstili poboji nedolžnih otročičev. Mrzim ga, ker ne mara ljudi. Prezira nas. Zanj smo samo sredstvo za doseganje njegovih ciljev, sredstvo za povečevanje in ohranjanje osebnega vpliva in nič drugega. Zato je prepričan, da lahko z nami počne, kar želi, da se z nami lahko po mili volji igra, nas uničuje, kot mu ustreza. Nič nismo, on, ki mu je po naključju uspelo zlesti na vrh, pa je danes car in bog (2007, 252).

Njena dela so bila v vsakem primeru voda na mlin Zahodu, ki je tako dobil priliko pokazati s prstom na Putina in kompromitirati njegove odločitve pred svetovno javnostjo. Podoben efekt je generiralo neomajno pisanje Aleksandra Litvinenka. Svojo trnovo pot si je začrtal z zatožbo svojih nadrejenih pri tajni službi KGB, ki naj bi mu naročili izvedbo umora Borisa Berezovskega. S tem si je naprtil kopico smrtnih sovražnikov, še večje tegobe pa so ga doletele, ko je neposredno obtožil Putina, da je sprožil drugo čečensko vojno s tem, ko je sam poskrbel za bombne napade v moskovskih blokkih ter krivdo naknadno pripisal čečenskim separatistom (Specter 2007, 52–53). Zaradi smrtnih groženj se je Litvinenko preselil v Veliko Britanijo, kjer je gojil naivno prepričanje, da se tam nihče ne bo oziral nanj. Ko je zvedel za smrtni primer Politkovske, je brez dlake na jeziku okrivil Putina, da je osebno naročil njen umor. Bržkone si je s temi deklaracijami dovolil preveč, saj je bil le 19 dni po umoru Politkovske v londonski japonski restavraciji zastrupljen z radioaktivnim polonijem 210, podtaknjenim v zelenem čaju (Felštinski in Pribilovski 2008, 251). Na smrtni postelji je spisal poslovilno pismo, v katerem je Putinu namenil sledeče besede:

Morda me lahko utišaš, toda ta molk ima svojo ceno. Pokazal si se za barbarskega in okrutnega, kot te opisujejo tvoji najhujši kritiki. Dokazal si, da ne premoreš niti trohice spoštovanja do življenja, svobode in drugih civilizacijskih vrednot. Dokazal si, da nisi vreden svojega položaja, da nisi vreden zaupanja civiliziranih ljudi. Morda ti bo uspelo utišati enega človeka, toda gospod Putin, krik protesta iz vsega sveta ti bo do konca življenja odzvanjal v ušesih. Naj ti bog odpusti ne samo to, kar si storil meni, temveč tudi to, kar si prizadejal moji ljubljeni Rusiji in njenim ljudem (v Felštinski 2007, 263).

Ker so kazenski pregoni v Rusiji, kjer neodvisno sodstvo praktično ne obstaja, bolj izjema kot pravilo, je identifikacija krivcev tudi tokrat pretežno temeljila na domnevah. Putin je izjavil, da je za umor Politkovske najbrž odgovoren neznani provokator, ki se je trudil očrnuti njegovo administracijo (Ignatius in drugi 2007). Pri tem ga je razumljivo podprl njegov svetovalec Igor Šuvalov, ki je zatrjeval, da sta umora Politkovske in Litvinenka nedvomno povezana ter da obstajajo močne skupine, ustanovljene z namenom, da konstantno napadajo Putinov program in tudi Putina osebno (v Felštinski in Pribilovski 2008, 248). Alkalaj je prepričan, da gre pri obsodbah o Putinovem naklepanju umorov zgolj za propagandni model, ker je družba pod vplivom holivudskih filmov in zlasti holivudskega pravila "Človek, ko umira, govori resnico". Javnost seveda sklepa, da bi eliminacija oponentov Putinu koristila, a Alkalaj obenem poudarja: "Politkovska ni imela vpliva v Rusiji in zato ni razloga, da jo ubiješ" (2008). Za Lamprehta je najmočnejša kritika, ki postavlja smrt oziroma zastupitev Politkovske in Litvinenka v jasen kontekst, komentar ruskega oporečnika Bukovskega o tem, da se je prav pod Putinom znotraj FSB-ja reaktiviralo telo, ki je zadolženo za likvidacijo državnih nasprotnikov (2008). Sorodnega mnenja sta Felštinski in Pribilovski, ki krivdo za oba umora valita na omenjeno tajno službo, obrazložujoč, da gre za organizacijo morilcev, ki je v primeru, da se počuti ogroženo in nevarnosti ne more nadzorovati, pripravljena ubijati (2008, 8).

Bolj kot povezanost Putina z FSB-jem ter podtikanja o njegovih umazanih igrah, ki so večinoma le nedokazljive zarote, je po zgoraj navedenem bolj pomembno izpostaviti zatiskanje oči nosilcev politične moči. Črne razmere v državi, ki sta jih v svojih delih ponazorila Politkovska in Litvinenko, nedvomno niso postranskega pomena. Kar jih dodatno poslabšuje, pa je dejstvo, da se ruskemu narodu v zadeve, ki se tičejo

nepravilnosti v državi, milo rečeno ne splača vmešavati, kajti izvršna oblast razpolaga s tolikšno mero discipline, da je sposobna minimizirati negativne pritiske javnosti.

5.6 ANALIZA PUTINOVEGA MANDATNEGA OBDOBJA

Osem let Putinovega vodenja države je proizvedlo široko paleto ekstremov, od izrazitih navdušenj in imenitnih dosežkov do silnih razočaranj in nedopustnih ukrepov. Za razliko od prvega mandata, iz katerega je Putin iztržil vsesplošen uspeh in ugled, je drugi mandat pretežno baziral na koncentraciji gospodarskega kapitala in vzdrževanju družbenega statusa quo. Kazalcev, ki ilustrirajo regeneracijo narodne zavesti in generalni državni preporod, je seveda več, kakor je tudi opornih točk za prikaz slabosti ruskega državnega sistema.

Kot uvod v analizo Putinovega predsedovanja je primerno izpostaviti podatke, ki se ne tičejo zgolj njegove javne podpore. Izsledki anket Vseruskega centra za javnomnenjske raziskave so že v pričetku novega tisočletja pokazali korenit preobrat v optimizmu glede prihodnosti v primerjavi s trinajstimi leti popolnega družbenega mraka. Število pesimistov se je leta 2001 glede na leto 1999 prepolovilo. Ob koncu leta 2001 je bilo med anketiranci le pet odstotkov tistih, ki so predvidevali, da bo leto 2002 slabše od prejšnjega. Obetajoči so bili tudi izidi raziskave iz leta 2003, ki so evidentirali, da je kar polovica Rusov srečnih (Billington 2004, 105).

Situacija je ob koncu Putinovega prvega mandata že spominjala na potrošniško blaginjo v času Brežnjeva, ki so jo skreirale visoke cene nafte v sedemdesetih letih (Ševcova 2005, 329). Kot rezultat reformiranja federacije z ustanovitvijo sedmih velikih nadfederalnih enot, odprave nelojalnih tajkunov ter postavitve sistema korporativne horizontalne moči je Putin spretno zagospodoval civilni družbi in prevzel večino medijev. Podroben pregled ekonomske sfere razkriva, da so bili drugi elementi preobrata v državi tudi večja fiskalna disciplina, presežek tekočega dela plačilne bilance ter rast domače potrošnje. Še leta 1998 so bile cene nafte 16 dolarjev za sod, leta 2007 pa so presegle 100 dolarjev. V zadnjih osmih letih je rusko gospodarstvo v povprečju zraslo za 6,7 odstotka, indeks bruto domačega proizvoda pa se je povečal za 67 odstotkov. Če se k temu prišteje še 5,9-odstotno brezposelnost in realno rast plač, se na

dlani ponudi odgovor, zakaj Rusi niso nasprotovali Putinovi politiki (Kovač 2008, 81–82).

Roj Medvedjev, marksistični zgodovinar, je novonastale razmere v državi opisal kot “Putinov čudež”. Po njegovem mnenju je Putin, tako kot Andropov, razumel primarno potrebo po ohranitvi reda. Jelcinova doba je premogla le slaboten približek zakonski ureditvi, političnemu redu in demokratičnim institucijam. Ko je nastopil Putin, je premeril kaos v državi, rekoč, da je potrebno pogledati nazaj in se učiti od Andropova. Razumel je, da država ni zmogla stati sama zase, temveč da je potrebovala centralizirano, močno avtoriteto, sicer bi centrifugalne sile federacijo raztrgale na kose (v Meier 2004, 409–410).

Po oceni Šitova (v Bryant 2008) so se po opresivnem primežu državljanov pod Sovjetsko zvezo Rusom končno pričele ponujati izjemne priložnosti, ki so jih v osmih letih izoblikovale Putinove trde roke. Dimitrij Simes, strokovnjak na področju sodobne Rusije, trdi, da so mnogi Putina upravičeno pričeli primerjati s carjem Petrom Velikim (v Ignatius in drugi, 2007). Življenje v Rusiji se je nedvomno izboljšalo. Trgovine so se založile z dobrinami. Nekoč ničvreden rubelj je postal pristna valuta. Čeprav je bil kriminal še vedno zasidran v državi, mesta niso bila več tako razburkana kot pred leti (Ignatius in drugi 2007). Tudi Politkovska kljub kritično nastrojenemu pogledu priznava, da je pod Putinom vendarle prišlo do določenih pozitivnih sprememb: “Družba je postala občutno bolj urejena in ljudje so imeli prosti čas” (2007, 117).

V nasprotju s skeptiki, ki so zatrjevali, da Putin ni doprinesel nobenih ugodnosti, je Marat Kričevski – njegov sin Ilja je umrl 21. avgusta 1991, na drugi dan puča – imel svoje razloge za dobro oceno Putinove vladavine: “Mar so slepi? Zdaj živimo v popolnoma drugačni državi! Ne le bančniki, gangsterji in naftni mogotci. Tudi mi. Lahko potujemo. Lahko rečemo, kar si želimo. Lahko se srečujemo s tujci – celo reporterji! – v svojih stanovanjih. Lahko kupujemo v trgovinah, ki so polne dobrin in odprte 24 ur na dan” (v Meier 431, 2004).

Morozov podaja interpretacijo zadnjih političnih režimov v Rusiji skozi poenostavljeno kronološko shemo: Brežnjevo “stagnacijo” opredeljuje kot zlato dobo stabilnosti in prosperitete, perestrojko Gorbačova in Jelcinove reforme kot kolaps, destrukcijo in

izdajstvo ter nazadnje Putinovo prenovo kot težnjo po vstopu v novo zlato dobo. Ob tem poudarja, da vpogled v genezo Putinovega strukturiranja države razkriva, da njegov razpon možnosti ni bil neomejen in zatorej poteka dogodkov ni moč označiti kot odvisnega le od Putinove samovolje (2008, 160–161).

K pregledu Putinovega političnega udejstvovanja je za širši vpogled primerno dodati, na kakšen način mu je narod izkazoval svojo naklonjenost. Ko je leta 2002 praznoval svoj 50. rojstni dan, je to bil narodni dogodek. Šolarji širom države so mu pošiljali voščilnice, skupine mladih pa so marširale v njegovo podporo in mu namenjale hvalospeve. Njegova popularnost se je kazala tudi v tem, da je postal inspiracija za vohunski roman, koledar, opero ter pop skladbo, po njem so poimenovali ulico v Ingušetiji, prodajalno kebabov in celo vrsto paradižnika. Njegove portrete je bilo moč najti na stenah tisočih vladnih pisarn po Rusiji. Javnost se je začela zgledovati po njegovih hobijih, kar je posledično vodilo do masovnega prakticiranja smučanja (Truscott 2004, 222–223). Putin je evidentno postal ne samo ikona, temveč tudi blagovna znamka.

Na temno plat Putinovega režima seveda opominja nemalo indicev. Ševcova svari, da nekaj pozitivnih sprememb ne more skriti splošne slike o pešanju družbenih opornikov. Leta 2003 je v Rusiji na vsakih 100 novorojencev umrlo 173 ljudi, leta 2004 pa je imela država kar tri milijone sirot, kar je več, kot jih je imela Sovjetska zveza po drugi svetovni vojni (2005, 333–334). V povprečju je bilo na leto umorjenih 32.000 Rusov, alkoholizem pa je bil še vedno razmahnjen, saj je letna konzumacija na prebivalca znašala 14,4 litra čistega alkohola, kar je ekvivalentno 85 steklenicam vodke (Truscott 2004, 238–241). Ker število obolelih za aidsom ni upadalo, je bil Putin primoran razglasiti boj proti tej nalezljivi bolezni kot najvišjo prioriteto države: “Pustimo Čečenijo. To je naša prihodnost in mi jo izgubljam” (v Meier 2004, 368). Z ekonomskega aspekta aktualno podobo države kazi inflacija, ki je še vedno visoka in niha med 9 ter 11 odstotki. Leta 2002 so našteali 53 milijonarjev, danes pa jih Rusija premore že 119.000, kar socialne razlike le še povečuje. V državi zadnja leta prevladujejo državni monopolisti in mafijski poslovni prevzemi, pred političnim intervencionizmom pa niso varna niti podjetja niti menedžerji (Kovač 2008, 83).

Na skrajnem vzhodu države se je pod Putinom gorje nadaljevalo. Za milijone prebivalcev so bile zime še vedno mrzle in temne, s pičlo električno in ogrevanjem, kakor je bilo od zmeraj (Meier 2004, 436). Ekološko gledano je bilo na robu katastrofe 15 odstotkov državnih regij, vendar je bila Putinova zaskrbljenost glede degradacije okolja, enako kot pri njegovih predhodnikih, skorajda nična. Velika Britanija je ponudila 80 milijonov funtov za razgradnjo jedrskih odpadkov, sam projekt pa je bila pripravljena sofinancirati tudi Evropska unija, a so bili ekološki problemi za Putinovo administracijo drugotnega pomena (Truscott 2004, 232). Demokratizacija je v ruskih regijah potekala na zelo počasen in neenakomeren način: nekatere regije so razvile živahne politične skupnosti, medtem ko so prebivalci v drugih regijah predstavljali le še šahovske figure lokalnih šefov (Marsh v Ross 2004, 191). Kot ocenjuje Politkovska, lahko edinole Moskvo, Tatarstan in Tjumensko pokrajino označimo za tiste predele, kjer bi se življenjsko raven ruskih državljanov dalo primerjati z evropskimi standardi (2008, 239).

Putinove programe je Politkovska, ki ne dvomi o tem, da so njegova politična navodila omogočila vrnitev Sovjetske zveze, ostro ožigosala: "Dejstvo, da je naš odziv nanj in na njegove cinične manipulacije Rusije omejen na opravljanje pri skodelici kave, mu je omogočilo vse, kar je storil v zadnjih štirih letih. Družba je pokazala neskončno apatičnost, to pa Putinu daje proste roke. Na njegova dejanja in govore se nismo odzvali samo letargično, ampak tudi prestrašeno" (2007, 243–245). V skladu s svojimi opažanji poskuša Politkovska (2008, 194) potrditi, da v Rusiji vlada družbena depresija; eden od razlogov zanjo naj bi ležal v diaboličnem cinizmu oblasti, ki slika popolnoma ponarejeno podobo stvarnosti, čemur pa se Rusi ne uprejo.

Narodnih čustev Putin ni zanemarjal. V enem izmed svojih javnih nastopov je dejal: "Če izgubimo patriotizem ter narodni ponos in dostojanstvo, ki sta z njim povezana, se bomo razkrojili kot narod, ki je sposoben izjemnih dosežkov" (v Truscott 2004, 123). Po Meierju sodeč, je Putin pri Rusih renoviral zavedanje o sebi in za marsikoga celo pozdravil krizo identitete. Kirijenko, tehokrat, ki je kratek čas stal ob Jelcinovem boku kot premier, je prepričan, da je Putin združil narod, obrazložujoč, da pod Jelcinom v nikakršnem smislu niso živeli v enotni državi. Večina državljanov je gojila enoten vtis, da je pod Putinovo oblastjo življenje bolj stabilno, ampak le redki so si drznili trditi, da je bolj demokratično (v Meier 2004, 415). Kovač vrednoti Putinove dosežke z

zadržkom: “Putin je sicer utrdil samozavest Rusije in ji vrnil nekaj izgubljenega sijaja stare globalne velesile. Toda pristop in način obvladovanja ruske prihodnosti spominja na težave in protislovja ruske in sovjetske preteklosti. V Jelcinovem obdobju je to pomenilo predvsem nesposobnost vodenja ustrezne makroekonomske politike, v obdobju vladavine Putina pa se razkriva odsotnost pravne države in razraščanje korupcije” (2008, 82).

Izhajajoč iz predpostavk Barrettovega modela narodne zavesti lahko sklenem, da je Putin zadovoljil osnovne zahteve ruskega naroda, vendar z opombo, da korupcija in nesvoboda govora kvarita tako imenovano zavest o preživetju. Ker so se na prvih treh ravneh modela pogoji napram Jelcinovi dobi izboljšali, je moč potrditi, da se je narodna zavest pod Putinovo oblastjo regenerirala. Seveda se je pri tem smiselno dotakniti tudi teme statusa države in emocionalne navezanosti posameznika na domovino. S stališča Alkalaja je sodobno Rusijo vsekakor moč označiti za velesilo. Svoje prepričanje, da je sedaj ruski narod bolj ponosen na državo kot pa v času Sovjetske zveze, ko je živel pod vtisom propagande socializma, argumentira na sledeč način: “Socialne nemire ne povzročijo absolutna revščina, ampak relativen padeč, ko najbolj čutiš spremembo. Velja pa tudi obratno. Torej, počutiš se kot del države, če ti gre na bolje”. In ravno Putinovi ukrepi so pripeljali do izboljšav na področjih, kot so socialni servisi, zdravstvo in izobraževanje (2008). Po mnenju Lamprehta pa Ruska federacija po razpadu Sovjetske zveze ni več svetovna velesila, je pa absolutno energetski gigant in razvita jedrska država, ki ščiti svoje nacionalne interese. Kar se tiče narodnega ponosa pa ocenjuje, da med Jelcinovim in Putinovim režimom ni neke bistvene razlike v smislu njegovega izpričevanja: “Povprečen Rus je naveličan oblasti, ampak ima izjemno rad Rusijo kot tako” (2008).

Kako pravzaprav poenotiti vsa omenjena teoretična nasprotja in pojasniti koeksistenco negodovanja družbe nad političnimi manevri in visoko podporo, ki jo med Rusi uživa Putin?⁹ Ta paradoks prav gotovo najbolje pojasnujeta Baker in Glasser s tem, ko pravita, da je Rusija sprejela Putina, ampak zavrnila mnogo njegovih politik. Ruski narod naj si bi to razlagal skozi svojo percepcijo ruske ideologije, ki naj bi preveč slonela na moči in prisvajanju lastnine s strani Kremlja (2005, 381). Iz kolaža opisov

---

⁹ Oktobra 2008 je Putina podpiralo 83 odstotkov, Medvedjeva pa 76 odstotkov Rusov (vir: www.rtv slo.si).

trenutnega položaja v državi morda res upravičeno izhaja sklepanje, da je Putin bolj avtorski kot pa demokratični vladar ter da so državne sile premalo operativne v oziru do apetitov ruskega prebivalstva. A kar bi moralo odtehtati oporečnost Putinove politike je njegovo vzdrževanje gospodarskega ravnovesja, ki v življenje ruskega naroda vnaša signifikantno mero varnosti.

6 BODOČNOST RUSIJE V ROKAH TANDEMA MEDVEDJEV–PUTIN

Še preden se je Dimitrij Medvedjev povzpel na predsedniški stol, je bilo precej evidentno, da med njim in Putinom vlada posebno simpatizerstvo. Ko sta leta 2008 zamenjala politični vlogi, so se kmalu, dalo bi se celo reči upravičeno, pojavile govorice, da bo Medvedjev kot predsednik funkcioniral kvečjemu kot Putinova marioneta. A ne glede na tip njune politične koordinacije je Rusija morebiti s to menjavo na političnem tronu pridobila dodatno prednost. Putin je namreč na ta način afirmiral svoj status suverena političnega veljaka, obenem pa si je zagotovil ključno podporo z vrha ter si ustvaril na videz nemoteče okoliščine za nadaljnje politične aktivacije.

Po vodenju Putinove predvolilne kampanje je Medvedjev služil kot šef osebja ter bil kmalu imenovan za predsednika energetskega giganta Gazproma, največjega ruskega podjetja. To je bil zanj že ugoden znak, da ga Putin favorizira za svojega naslednika in to napram starejšim ter bolj kvalificiranim kandidatom. Pred predsedniškimi volitvami Medvedjev ni tvoril odmevnih govorov, temveč je bolj poudarjal samoumevna dejstva, kot je na primer to, da pravni nihilizem preprečuje državi, da bi se razvijala harmonično. V Davosu januarja 2007 je denimo v svojem govoru naznanil, da si želi videti Rusijo kot popolnoma razvito demokracijo, brez nepotrebnih dodatnih atributov (v Morozov 2008, 154). Ker ni imel tesnih vezi z ministrstvi, se je moral zanašati na Putinovo mentorstvo. Medvedjevova nemoč pred silami, ki vodijo Rusijo, pa je bila, kot to presoja Tayler, idealna okoliščina za ljubosumnega Putina, ki se je vneto želel obdržati na oblasti (2008, 36).

Pogledi na današnjo Rusijo ter vizije o njenih potencialnih metamorfozah so kajpak raznovrstni. S stališča Inozemceva (2008, 10) sodobni Rusiji ne predseduje predsednik, temveč združena elitna skupina, v kateri pa nihče ne izstopa ne po svojih zmožnostih in ne po talentiranosti. Morda to res drži, saj pri Medvedjevovih odločitvah ni zaslediti revolucionarnega naboja, Putin pa je iztrošil ogromno svojega potenciala v osmih letih predsednikovanja. A trenutna navidezna stabilnost v državi brez dvoma dopušča premike v smeri svetlejše prihodnosti. Tudi nedavno sprejetje zakona, s katerim se je predsedniški mandat iz štirih podaljšal na dobo šestih let, napeljuje k temu, da ima Putin po vsej verjetnosti v relaciji do države pripravljene daljnosežne načrte.

Težave, ki pestijo sodobno Rusijo, niso v nikakršnem pogledu zanemarljive. Glazijev in Inozemcev opozarjata, da je problematično državno bogastvo, ki ga seveda ne akumulirajo bilijonarji temveč državljani s podpovprečnimi plačami, kar pa reducira delovno učinkovitost. Mlademu Rusu se denimo zdi neprofitabilno študirati na poklicni šoli ali nameniti denar izboljšanju lastnih spretnosti, saj po napornem tečaju njegova plača ne bi presegla 200 dolarjev, v primeru pa, da bi se zaposlil kot varnostnik v privatnem podjetju, bi bil zaslužek mnogo višji. In ravno ta neskladnost naj bi vodila k narodnemu ponižanju in degeneraciji (2005, 123). Po njuni oceni je samoumevno, da socioekonomsko politiko vodijo privatni interesi privilegiranih slojev. Gre za tiste, ki služijo superprofite tako, da izkoriščajo naravne vire v lasti države ali zlorabljujejo monopol na trgu, za skorumpirano birokracijo, ki zaradi pokroviteljstva ni sposobna učinkovito regulirati ekonomije, ter za interese tujih vlagateljev, ki so ruski avtoriteti veliko bolj pomembni kot lasten narod. Poglavitni problem je ta, da je vodilna elita postala kontraproduktivna. Slednja v normalno delujoči družbi namreč bazira na produktivni eliti. Tako obstajata dve različni kategoriji ljudi, ki vplivata na razvoj družbe. Pri produktivni eliti sta učinkovini znanje in delo, ki ju zagotavljajo znanstveniki, učitelji, inženirji, kvalificirani delavci, zdravniki ter kulturniki. Ta elita pa je v Rusiji od avtoritete poteptana in odtrgana od moči (Glazijev in Inozemcev 2005, 115–116).

Glede na to, da množični mediji nepretrgoma ustvarjajo vtis, da ruski vsakdan deluje po principu vsesplošnega nadzora, se je vnela tako rekoč globalna polemika, če je v Rusiji

sploh možno zaslediti prave elemente demokracije.¹⁰ Alkalaj v povezavi s tem pravi: “Rusija ima toliko demokracije, kot jo ima Amerika. Rusi imajo toliko pravice do tega, da nekoga izbirajo za voditelja kot Američani. Po eni strani je Rusija mogoče še bolj demokratična, ker imajo druge stranke več možnosti nastopanja v medijih kot v Ameriki” (2008). Lampreht zagovarja nasprotno stališče, in sicer, da o pojavnih oblikah demokracije v Rusiji absolutno ne moremo govoriti, saj v državi ni svobodnih medijev, a si istočasno zastavlja vprašanje, če je moč okarakterizirati idealen način vladanja za tako veliko državo, kot je Rusija, in osnovati tak učinkovit model, ki bi bil še demokratičen in socialno pravičen (2008).

Hruščova podaja svojstven, morda deloma ekstremističen pogled na rusko politično stvarnost. Zanimivo je, da Stalinovo ideologijo velesile, zaradi katere je izgubilo življenje na milijone ljudi, še danes podpira več kot 50 odstotkov prebivalstva. Putin naj bi bil po mnenju Hruščove tako priljubljen ravno zaradi svojih stalinističnih odlik, ki se zrcalijo v njegovem ostrem pristopu do problematik. Zato poudarja, da je idealna smernica za prihodnost Rusije stalinizem kot stanje uma, seveda v moderni, manj brutalni Putinovi različici, ki naj bi vodila nazaj k ideji povezave med trdo roko vladarja in veliko državo (2008, 129).

Scenariji tveganja, ki bi lahko ponovno zapretili ruski družbi, so zagotovo globina korupcije, militantni nemiri, ranljivost ekonomije in nihanje cen potrošnih dobrin, kar bi lahko porušilo vse, kar je bilo do sedaj zgrajeno (Ignatius in drugi 2007). Sodeč po Čubajsu je dodaten problem ta, da Rusi svoje življenjske ravni ne primerjajo z ameriškim ali nemškim standardom, ampak z obdobjem Jelcina, zato je mogoče reči, da se razmere vendarle na nek način izboljšujejo. Ampak zgolj in izključno v primerjavi z Jelcinovo dobo. Osrednjo problematiko sodobne Rusije opredeljuje Čubajs s sledečimi besedami:

Sedanja oblast ne opredeljuje ruskega sistema vrednot, ruske identitete. Odklanja ju opredeliti, ju neupravičeno mistificira ali pa neposredno izjavlja o

---

¹⁰ Mihajlov izpostavlja sledeče dejavnike, s pomočjo katerih je moč determinirati stopnjo demokracije v državi: svoboda in raznolikost medijev, neodvisnost in dostopnost sodišč, razvoj močne in živahne civilne družbe, stvaritev demokratično odgovornih političnih institucij ter zagotovitev svobodnih in pravičnih volitev (v Ross 2004, 198).

nesmiselnosti tega početja. Navaden človek zato zelo težko razume, kaj sistem vrednot sploh pomeni. Živimo v razmerah, ki spominjajo na potres. Vse se ruši, pravila se vsak dan menjavajo – kar se v danem trenutku zdi ugodno, to velja. Enkrat smo kot v času Sovjetske zveze, nato spet v času carske Rusije, potem spet na Zahodu. Stabilnega, trdnega in pravega sistema vrednot ni. Druga temeljna težava Rusije je nesposobnost sedanje ruske politične elite za modernizacijo. Nismo organizem, katerega pet odstotkov celic bi bilo okuženih s korupcijo, pri nas je skorumpirana celotna država. Odgovor na vprašanje, kaj je potrebno storiti, morajo dati znanost, nove humanistične vede, nov pogled na svet. Tega pa pri nas nihče ne oblikuje. Nimamo novih humanističnih ved, ampak glavo dviguje neostalinizem (v Stopar 2008, 20–21).

Po mnenju Tihonove dolgoročno gledano čaka Rusijo eden izmed treh scenarijev. Če država oziroma natančneje birokracija, ki konstituira vladajočo elito v Rusiji, ne uspe revidirati ciljev in principov svojega delovanja, lahko kriza vodi do zamenjave tradicionalnega modela z bolj sodobnimi idejami. Seveda bi posledično vzniknili kvalitativno drugačni pogoji za nadaljnji razvoj državnega gospodarstva in ruske družbe kot celote. Druga, žal ne ravno realistična varianta, ki bi bila relativno ugodna za ekonomijo in socioekonomsko stanje populacije, predvideva upoštevanje specifičnih narodnih karakteristik pri načrtovanju razvojnih ciljev in metod za doseganje le-teh. Slabša, a veliko bolj izvedljiva različica, pa je ohranitev trenda, ki bi po oceni Tihonove vodila v razvoj apatije in anomalije v družbi (2007, 31). Kar se tiče kreiranja ruske narodne identitete, Čubajs predpostavlja prav tako tri možne verzije. Nova Rusija je lahko nekakšna prenovljena inačica Sovjetske zveze, izboljšana, popravljena, nekoliko zmanjšana, a še vedno model Sovjetske zveze. Vendar bi bila po njegovem mnenju to katastrofalna izbira, saj je po tej nenaravni poti Rusija že hodila in je ruska družba tega tako rekoč že sita. Druga možnost je, da se nova Rusija odpove vsej svoji zgodovini, sovjetski in predsovjetski, začne z ničelne točke, sledi zgledom Zahoda in ga skuša dohiteti. A v tem primeru obstaja nevarnost izgube lastne identitete. Preostane pa še tretja možnost, ki se nanaša na izraz železna zavesa, s katero je bila po drugi svetovni vojni Rusija ločena od ostalega sveta. Za to pa je potrebno ruski sistem vrednot vtakati v sodobnost, se ne vračati v 19. stoletje, ne ponavljati razmer v obdobju krize, ampak najti rešitev in nadaljevanje linije iz tistega časa (v Stopar 2008, 23). Inozemcev sicer opozarja, da po razpadu Sovjetske zveze Rusija ni razvila narodne ideje, in kar je

ključnega pomena, niti pod Putinovo oblastjo, na kar naj bi vplival tudi zahodni življenjski stil, katerega se v Rusiji ni moč otresti, saj ga elita vneta posnema. Tudi o narodnih ciljih ni moč govoriti, saj trdi, da narod kot tak ne obstaja. Glavno grožnjo narodni varnosti naj bi v prvi vrsti predstavljala deintelektualizacija elite (2008, 14–18).

Kot opazuje Kovač, se Rusija po koncu hladne vojne in zlomu komunizma vrača na svetovni oder, saj je v splošnem ruski kapitalizem gibljivejši in gospodarstvo sposobnejše kot kdaj koli prej, sama prednost Rusije pa leži v obilju energetskih virov in visokih cenah energentov. Ob tem dodaja, da sta Putin in Medvedjev nevaren dvojec, a da bodo glavnino njune geostrateške politike opravili ruski menedžerji in njihove globalne korporacije. Rusijo zato lahko v prihodnosti zaradi razpada političnih in poslovnih koalicij ogrozijo predvsem notranja protislovja in vnovičen kolaps političnoekonomskega sistema (2008, 83). Ko je govora o optimalnem razvoju ekonomije, je rahlo presenetljivo enotno mnenje večine pripadnikov ruske družbe, njenih individualnih skupin ter podjetnikov, ki favorizirajo mešano gospodarstvo, v katerem je privatni sektor prisoten le v nestrateških vejah pod strogim nadzorom države. Država naj bi bila potemtakem zadolžena za harmonizacijo odnosa med privatnim sektorjem in interesi družbe, pri čemer naj bi bili vsi naravni viri v njeni lasti. S stališča običajnih smrtnikov pa bi morale biti socialne – ne pa ekonomske – prioritete glavni smoter razvoja države (Tihonova 2007, 30).

Za obetajočo bodočnost ruskega naroda je po Nikandrovu nujno potrebna ojačitev patriotske komponente pri izobraževanju. Zgodovina je namreč pokazala, da ko so prebivalci patriotsko inspirirani, so sposobni – četudi njihov življenjski standard ni visok – rešiti na videz nerešljive težave. V izobrazbi se po njegovem mnenju skrivajo skupne vrednote in ideje, ki povezujejo narod in krepijo njegovo moralno in spiritualno zdravje, kar naj bi bilo nenazadnje doseženo s pomočjo znanstvenikov, strokovnjakov, praktikov in upravnikov (2008, 73). Podobnega mišljenja je Čubajs, ki trdi, da je v izobraževalni sistem potrebno vpeljati določene komponente, ki bi omogočile identifikacijo ruskih učencev, dijakov ter studentov, in to iz preprostega razloga: da bi čutili, da živijo v svoji državi, katere težave jih v živo zadevajo in katere uspehi so tudi njihovi uspehi in so zato lahko ponosni nanjo. Pri tem apostrofira, da je potrebno spremeniti tudi sistem informacijskih tokov, kar pomeni izmenjavati informacije z Zahodom ter svobodno govoriti o državnih in družbenih razprtijah. Nujna je sprememba

kulturne politike, kajti le-ta oblikuje identiteto in samozavedanje naroda. Po Čubajsu sodeč se je Rusija tako znašla v razmerah, ko je potrebna kakovostna, ne pa količinska rast. Prizadevati si mora torej za demokracijo ter konkurenco programov, projektov in idej (v Stopar 2008, 24).

Kakor koli že, nasprotujočim se prognoztikam razvoja Rusije se nikoli ne bo moč izogniti. Na eni strani se bodo znašli navdušenci, kot je Šitov, ki verjame, da bo Rusija pod Medvedjevom tranzitirala v močan parlamentarni sistem ter da bo s Putinovim dosežkom, organizacijo olimpijskih iger leta 2014, dokazala, da se lahko kosa tako z uspešnimi evropskimi državami kot tudi z Združenimi državami Amerike (v Bryant 2008). Na nasprotni strani pa se bodo nahajali misleci podobnega kova kot Ševcova, ki je prepričana, da bo Rusija še dolgo časa ostala hibrid med pesimizmom in optimizmom: argumenti za eno ali drugo stanje bodo upravičeni in obenem neupravičeni (2005, 407). Za vse tiste, ki pričakujejo lepšo prihodnost Rusije, pa bo bleščeča transformacija prišla z dvigom malih podjetij, za druge z zmanjšanjem stopnje samomorov in zlorabe drog, za peščico tretjih, naivno zasanjanih posameznikov, pa z restavracijo imperialne ureditve (Meier 2004, 382).

Čeprav je, zahvaljujoč Putinovi avtoritarni moči, država povrnila Rusom dostojanstvo, jim ta obenem še vedno odteguje določene individualne svobode in pravice. S političnega vidika bi bilo težko negirati, da bo v prihodnje Medvedjev ostal v Putinovi senci. Bržkone bosta oba kontinuirano stremela k gospodarskemu razcvetu ter na ta račun postavljala določene zadeve, ki so v očeh naroda urgentne, v ozadje. Ob vsem tem pa je vprašljivo, ali se bo Rusija držala principa ozemeljske in gospodarske nedotakljivosti ali pa bo morebiti prišlo do izvajanja prozahodnih indoktrinacij.

7 SKLEP

Po zaključku uničujoče Jelcinove vladavine se je med Rusi hipno razširila predstava, da bo že samo pojava Putina razsvetlila politično nebo nad Rusijo. Paralelno s prihodom novega vladarja je tako nastopila menjava modula sociopsiholoških percepcij in odnosa Rusov do lastne države. Putinova intenca po hipercentralizaciji oblasti sicer ni imela brezmadežnih posledic, a za pretežen del ruskega prebivalstva je Putin utelešal

hrepenenje po stabilnosti in spokojnosti. Ruska narodna zavest, ki je jasno alterirala v soodvisnosti od dogajanja v državi, je pod njegovo oblastjo dosegla nov nivo. Navzlic temu, da so Putinovo ero obeleževale radikalne korekcije napram Jelcinovem režimu, so z vidika naroda zaradi konglomerata notranjih problematik, kot so inertnost državnih organov, korupcija ter revščina, njegove politične ambicije deloma tudi razvodenele.

Kljub javnemu šikaniranju, kateremu je bil Putin med predsedovanjem izpostavljen, nekaj zagotovo drži: pri evalvaciji njegove predsedniške dobe ni moč govoriti niti o pešanju gospodarstva niti o moralnem propadu naroda, kakršna je bila situacija pod Jelcinovo oblastjo. V tem pogledu je Putinu uspel popoln preobrat. Tudi same spremembe pod njegovim režimom niso bile zgolj odprave trivialnih malenkosti in ne bi bilo pretirano reči, da primarne disfunkcije sodobne Rusije niso vzniknile zaradi njegovih direktiv, kajti le-te izvirajo že iz preteklih političnih režimov. Ne glede na to, da se je Putina v kriznih momentih znala oprijeti dezorientiranost, je nemalokrat tudi dokazal, da lahko večče izvršuje svoje funkcije brez podpore možganskega trusta.

Putin je skozi politična dejanja izražal tudi svojo afiniteto do naroda in države kot take. To je bilo še posebej moč razbrati iz njegove težnje po preobrazbi Ruske federacije v svetovno velesilo. Krepitev moči in vpliva države je bila povrh izboljšanj družbenih razmer pod njegovo oblastjo bistvenega pomena za regeneriranje narodne zavesti, saj se je zavoljo tega restavriral tudi domoljubje. Ne glede na prevladujočo tezo o tem, da se je okoli Putina spletel kult osebnosti, je potrebno opomniti na negativno plat politične zgodbe. Njegovi predsedniški spodrsaljaji, ki so dvignili v javnosti precej prahu, sicer niso bili usodni zanj, a iz Rusije, ki praviloma ostaja bogata država revnih ljudi, moli dejstvo, da se oderuštvo v veliko večji meri spoštuje kot pa izobrazba. Nujno potrebne ukrepe še vedno prevečkrat nadomestijo zgolj simbolična dejanja vlade in konsekvantno so narodna pričakovanja bolj subjekt iluzije kot pa realnosti. V prihodnje bo zatorej v Rusiji potrebno še ogromno postoriti na področju zagotovitve pravičnosti.

Po vsem navedenem je potrebno poudariti, da v diplomskem delu nisem zmogla zajeti kompletnega političnega opusa Putina in sem se zatorej osredotočila le na vzorec najbolj prelomnih ter zaostrenih dogodkov v državi. Tekom analize sem se sicer v znatnem obsegu posvečala ekonomskemu razvoju, razlog pa leži v tem, da se je kulminacija na tem področju v premnogih primerih demonstrirala kot največja stimulacijska injekcija

za ruske državljane. Še več, realen pogled na Rusijo razkriva, da le peščica narodnih zahtev ne predpostavlja finančnih vložkov.

Četudi bi bilo nesmotrno zatrjevati, da lahko iz opravljene teoretske analize potegnem neizpodbitne zaključke, menim, da so odgovori na specifična vprašanja relativno eklatantni. Putin je vsekakor doprinesel k regeneraciji narodne zavesti. O Rusiji je moč govoriti kot o prebujeni velesili, vendar je ob tem potrebno vzeti v zakup dejstvo, da se od uspešnosti države niso okoristili vsi sloji in predeli države. Ruski narodni ponos je težko primerljiv s tistim iz zlatih sovjetskih časov, vpetost posameznih anomalij v strukturah države pa zagotovo ogroža narodni razvoj. Seveda moram svoja sklepanja obtežiti s tem, da je poenostavljanje pojavov v Rusiji sila neprijetna naloga. Tudi Putinovi kritiki navsezadnje opominjajo, da venomer obstajata dve plati medalje in da so mediji nezanesljiv vir, ko si je potrebno ustvariti realno sliko o družbenem stanju v Rusiji.

Osebnostno sem prepričana, da se je rehabilitacija Rusije s Putinom pravzaprav šele dobro začela. Ruska narodna zavest bi zatorej tudi v prihodnje predstavljala zanimiv predmet raziskav. Ker obstaja precejšnja verjetnost, da se dvovladje Medvedjev–Putin ne bo prekinilo z naslednjimi predsedniškimi volitvami, se lahko Rusi morda nadejajo izkoristka potencialov, ki jih država še nudi. Zagotovo pa Rusijo v bodočnosti čakajo številni izzivi, od iskanja rešitev za omilitev revščine do razrešitve vprašanja protiraketnega ščita, v katerem so vpletene Združene države Amerike.

Po vseh prestalih političnih debaklih, notranjih razkolih in nenadnih pretresih se je Rusija nedvomno dvignila na površje, četudi Putinovi oponenti insistirajo, da v državi vlada kvečjemu organiziran kaos. Dandanes pravzaprav ni več opaziti nekdanje amorfne podobe naroda in prav tako ne dremajočega delovanja višjih oblasti. Čeprav septembrska vojna v Gruziji in novembrska nesreča podmornice K-152 Nerpa potrjujeta, da obstajajo razlogi za zaskrbljenost nad politično srenjo, Putin še vedno poseiblja nepopustljivo moč in nemara so na pohodu novi vrhunci za ruski narod.

8 LITERATURA

- Alkalaj, Mišo. 2008. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 30. oktober.
- Baker, Peter in Susan Glasser. 2005. *Kremlin Rising: Vladimir Putin's Russia and the End of Revolution*. New York: Scribner.
- Barrett, Richard. 2008. *Seven Levels of National Consciousness*. Dostopno prek: <http://www.valuescentre.com/nations/slnconsciousness.htm> (4. julij 2008).
- Billington, James H. in Kathleen Parthé. 2003. *The Search for a New Russian National Identity: Russian Perspectives*. Dostopno prek: <http://www.loc.gov/about/librarianoffice/speeches/perspectives.pdf> (8. avgust 2008).
- Billington, James H.. 2004. *Russia in Search of Itself*. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.
- Bonnell, Victoria E. in George W. Breslauer. 2001. *Russia in the New Century: Stability or Disorder?*. Boulder: Westview Press.
- Bryant, Christa Case. 2008. The Future That Young Russians Want. *Christian Science Monitor* 100 (63): 1–13.
- Connor, Walker. 2004. The Timelessness of Nations. *Nations and Nationalism* 10 (1/2): 35–47.
- Dunlop, John B. 2005. *Beslan: Russia's 9/11?*. Dostopno prek: <http://www.peaceinthecaucasus.org/reports/Beslan.pdf> (4. avgust 2008).
- Fawn, Rick in Stephen White. 2002. *Russia After Communism*. London, Portland: Frank Cass Publishers.
- Felštinski, Jurij in Vladimir Pribilovski. 2008. *The Age of Assassins: The Rise and Rise of Vladimir Putin*. London: Gibson Square.
- Glazijev, Sergej in Vladislav Inozemcev. 2005. The Reform Period Over? (an Interview). *Social Sciences* 36 (3): 111–124.
- Gomezel Mikolič, Vesna. 2000. Vloga narodne pripadnosti in narodne zavesti v sodobnih integracijskih procesih. *Anthropos* 32 (3–4): 159–172.
- Hosking, Geoffrey. 2006. *Rulers and Victims: The Russians in the Soviet Union*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- Hruščova, Nina L. 2008. An Eternal Revolution of the Russian Mind. *Raritan* 27 (3): 113–129.

- Huchthausen, Peter A., Igor Kurdin in R. Alan White. 2002. *Sovražne vode: smrtonosne skrivalnice*. Tržič: Učila International.
- Ignatius, Adi, Yuri Zarakovich in Dario Thuburn. 2007. A Tsar Is Born. *Time* 170 (27): 46–62.
- Inozemcev, Vladislav. 2008. The Nature and Prospects of the Putin Regime. *Russian Politics and Law* 46 (3): 6–26.
- Isham, Heyward. 2001. *Russia's Fate Through Russian Eyes: Voices of the New Generation*. Boulder: Westview Press.
- Jelcin, Boris. 2000. *Polnočni dnevnik*. Ljubljana: Orbis.
- Kong, Lily. 1999. Globalisation and Singaporean transmigration: re-imagining and negotiating national identity. *Political Geography* 18 (5): 563–589.
- Kovač, Bogomir. 2008. Rusija in njena političnoekonomska prihodnost. *Emzin* 18 (1–2): 81–83.
- Kramarenko, R. A. in E. A. Davidson. 2005. Russian National Character: Socionic Interpretation. *Korus* 1: 995–999.
- Lamprecht, Miha. 2008. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 10. november.
- Litvinenko, Aleksander in Jurij Felštinski. 2007. *Razstreljevanje Rusije: zarota proti demokraciji*. Tržič: Učila International.
- *Medvedjeva podpira le "76" odstotkov Rusov*. 2008. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=184977 (17. oktober 2008).
- Meier, Andrew. 2004. *Black Earth: Russia After the Fall*. London: HarperCollins Publishers.
- Morozov, Vjačeslav. 2008. Sovereignty and Democracy in Contemporary Russia: A Modern Subject Faces the Post-modern World. *Journal of International Relations and Development* 11 (2): 152–180.
- Nežmah, Bernard. 2007. *Jelcinova Rusija*. Ljubljana: Umco.
- Nikandrov, N. D. 2008. Upbringing and Socialization in Today's Russia. *Russian Education and Society* 50 (5): 56–75.
- Politkovska, Ana. 2007. *Putinova Rusija*. Tržič: Učila International.
- Politkovska, Ana. 2008. *Zadnji zapisi: dnevnik umorjene ruske novinarke*. Ljubljana: Sanje.
- Pridemore, William A. 2005. Social structure and homicide in post-Soviet Russia. *Social Science Research* 34: 732–756.

- Rigi, Jakob. 2007. War in Chechnya: The Chaotic Mode of Domination, Violence and Bare Life in the Post-Soviet Context. *Critique of Anthropology* 27 (1): 27–62.
- Ross, Cameron. 2004. *Russian Politics Under Putin*. Manchester, New York: Manchester University Press.
- Rupnik, Anton. 1999. *Tretji Rim: Rusija nekoč in danes*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Sengling, Bettina in Johannes Voswinkel. 2002. *Kursk: usodni trenutki "nepotopljive" podmornice*. Tržič: Učila International.
- Service, Robert. 2005. *A History of Modern Russia: From Nicholas II to Putin*. Cambridge: Harvard University Press.
- Smith, Anthony D.. 2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.
- Solženicin, Aleksander. 2001. *Rusija v razsulu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Specter, Michael. 2007. *Kremlin, INC: Why are Vladimir Putin's opponents dying?*. Dostopno prek: <http://www.michaelspecter.com/pdf/politkovskaya.pdf> (11. avgust 2008)
- Stopar, Andrej. 2008. V napetem pričakovanju sprememb. *Emzin* 18 (1-2): 18–25.
- Ševcova, Lilija. 2005. *Putin's Russia*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Tayler, Jeffrey. 2008. The Master and Medvedev. *The Atlantic* 301 (6): 32–36.
- Tihonova, Natalija E.. 2007. Russians at the Present Stage of Sociocultural Modernization. *Sociological Research* 46 (3): 7–32.
- Truscott, Peter. 2004. *Putin's Progress*. London: Simon & Schuster.